

Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije, interpersonalne orijentacije i sklonosti dramatiziranju kod hrvatskih studenata

Bakota, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:777467>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



zir.nsk.hr



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Diplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Maja Bakota

**Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije,
interpersonalne orijentacije i sklonosti
dramatiziranju kod hrvatskih studenata**

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Diplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije, interpersonalne orijentacije i sklonosti dramatiziranju kod hrvatskih studenata

Diplomski rad

Student/ica:

Maja Bakota

Mentor/ica:

Doc. dr. sc. Ana Šimunić

Zadar, 2021.



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Maja Bakota**, ovime izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom **Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije, interpersonalne orijentacije i sklonosti dramatiziranju kod hrvatskih studenata** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. svibnja 2021.

Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije, interpersonalne orijentacije i sklonosti dramatiziranju kod hrvatskih studenata

Sažetak

Tendencija interpersonalne viktimizacije i sklonost dramatiziranju su maladaptivne osobine ličnosti koje se usmjeravaju na manje poželjne, ali u populaciji rasprostranjene osobine koje su tek relativno nedavno definirane. Dok tendenciju interpersonalne viktimizacije karakterizira permanentan osjećaj koji pojedinac ima o sebi kao žrtvi u mnogim interpersonalnim odnosima (Gabay i sur., 2020), sklonost dramatiziranju nepoželjna je osobina koju obilježava impulzivna manipulacija drugima iz pozicije žrtve (Frankowski i sur., 2016). S navedenim osobinama ličnosti vezuje se interpersonalna orijentacija koja predstavlja strategije koja osoba koristi u odnosima prema generaliziranim drugima, a iskazuje se u kretanju prema, od i protiv ljudi (Mladenov, 2013). Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti latentnu strukturu i pouzdanost mjernog instrumenta Tendencije interpersonalne viktimizacije, s obzirom da je ovo njegova prva primjena na hrvatskom uzorku, te ispitati njegov odnos s interpersonalnom orijentacijom i sklonosti dramatiziranju na uzorku studenata na području Republike Hrvatske. Istraživanje je provedeno korištenjem online upitnika, a uzorak se sastojao od 351 studenta, odnosno u istraživanju je sudjelovalo 259 sudionica, 88 sudionika i 4 osobe koje se nisu željele identificirati sa spolom, u dobi od 18 do 32, s ukupno šest državnih Sveučilišta.

Rezultati dobiveni u ovom istraživanju potvrđuju postojanje četverofaktorske strukture Skale tendencije interpersonalne viktimizacije s jednim faktorom višeg reda, tendencije viktimizaciji. Utvrđeno je i da hrvatski prijevod Skale interpersonalne viktimizacije ima zadovoljavajuću konvergentnu valjanost, s obzirom da su dobivene pozitivne korelacije rezultata sudionika na Skali interpersonalne viktimizacije s rezultatima na subskali izigravanja žrtve, ali i s ostalim rezultatima dobivenima na Skali potrebe za dramom. Također, uz naizmjeničnu kontrolu Skale interpersonalne viktimizacije i potrebe za dramom, ali i uz kontrolu socijalno poželjnog odgovaranja, utvrđeno je da ukupan rezultat dobiven na obe skale pozitivno korelira s ukupnim rezultatom na mizantropskoj orijentaciji, dok ukupan rezultat na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije korelira i s ukupnim rezultatom na filantropskoj orijentaciji. Konačno, utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena koji su sudjelovali u istraživanju na većini ispitivanih varijabli. Ipak, utvrđeno da su sudionici u istraživanju skloniji interpersonalnoj manipulaciji i iskazuju veću potrebu za dramom u odnosu na sudionice. Istraživanje nudi bolje razumijevanje odnosa ispitivanih osobina ličnosti koje postaju sve relevantnije u modernom društvu s obzirom da glorificiranje dramatičnih ponašanja te slijepo podupiranje i zauzimanje za samoprovane žrtve nikad nije bilo društveno prisutnije i popularnije.

Ključne riječi: tendencija interpersonalne viktimizacije, sklonost dramatiziranju, interpersonalna orijentacija, socijalno poželjno odgovaranje

Relationship between The tendency for interpersonal victimhood, Interpersonal orientation and Need for drama among Croatian students

Abstract

The tendency for interpersonal victimhood and the need for drama are maladaptive personality traits that target less desirable, but prevalent traits in the population that have been relatively recently defined. While the tendency for interpersonal victimhood is characterized by the permanent feeling being a victim in different interpersonal relationships (Gabay et al., 2020), need for drama is an undesirable trait characterized by impulsive manipulation of others from the position of perceived victimhood (Frankowski et al., 2016). These personality traits are associated with Interpersonal orientation, which represents the strategies a person uses in dealing with generalized others, and is expressed in the movement towards, away and against people (Mladenov, 2013). The aim of this study was to verify the latent structure and reliability of the measuring instrument the Tendency for interpersonal victimhood, since this is its first application on a Croatian sample, and also to examine its relationship with Interpersonal orientation and Need for drama on a sample of Croatian students. The research was conducted using an online questionnaire and the sample consisted of 351 students, more precisely 259 female, 88 male participants and 4 participants who didn't want to identify with any gender, age 18 to 32 years, from a total of six state universities.

The results obtained in this study confirm the existence of a fourfactors with one higher order factor solution of the Tendency for interpersonal victimhood scale. It was also determined that the Croatian translation of the Tendency for interpersonal victimhood scale has a satisfactory convergent validity, given that the results of participants on the Tendency for interpersonal victimhood scale were positively correlated with the results obtained on the persistent perceived victimhood subscale, but also with other results obtained on the entire Need for drama scale. While controlling alternately the results on the Tendency for interpersonal victimhood scale and the Need for drama scale, and controlling social desirability bias in both cases, it was found that the total score obtained on both scales positively correlates with the total score on negative (misanthropic) orientation, while the total score on the Tendency for interpersonal victimhood scale also correlates with the result in positive (philanthropic) orientation. Finally, it was found that there was no statistically significant difference between males and females who participated in the study on most of the researched variables. However, it was found that male participants are more prone to interpersonal manipulation and expressing a greater need for drama compared to female participants. The research offers a better understanding of the relationships of examined personality traits that are becoming increasingly relevant in modern society given that glorifying dramatic behaviors and blindly supporting and advocating for self-proclaimed victims has never been more socially present and popular.

Key words: The tendency for interpersonal victimhood, Need for drama, Interpersonal orientation, social desirability bias

Sadržaj:

| | |
|--|----|
| 1. Uvod | 1 |
| 1.1. O viktimizaciji | 1 |
| 1.2. Tendencija interpersonalne viktimizacije: operacionalizacija | 2 |
| 1.3. Kognitivna pozadina Tendencije interpersonalne viktimizacije | 4 |
| 1.4. Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije i drugih psiholoških značajki ... | 5 |
| 1.4.1. Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije i privrženosti | 6 |
| 1.5. Sklonost dramatziranju | 6 |
| 1.6. Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije i sklonosti dramatziranju | 7 |
| 1.7. Interpersonalna orijentacija | 9 |
| 1.8. Odnos sklonosti dramatziranju i tendencije interpersonalne viktimizacije s interpersonalnom orijentacijom | 10 |
| 1.9. Polazište istraživanja | 12 |
| 2. Cilj, problemi i hipoteze | 13 |
| 2.1. Problemi | 13 |
| 2.2. Hipoteze | 13 |
| 3. Metoda | 14 |
| 3.1. Sudionici | 14 |
| 3.2. Mjerni instrumenti | 15 |
| 3.3. Postupak | 18 |
| 4. Rezultati | 19 |
| 4.1. Provjera faktorske strukture i pouzdanosti Skale tendencije interpersonalne viktimizacije | 19 |
| 4.2. Deskriptivni parametri mjernih instrumenata | 24 |
| 4.3. Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije i sklonosti dramatziranju s interpersonalnom orijentacijom | 28 |

| | |
|--|----|
| 4.4. Razlike među muškarcima i ženama u izraženosti tendencije interpersonalne viktimizacije, sklonosti dramatiziranju te interpersonalne orijentacije | 30 |
| 5. Rasprava..... | 31 |
| 5.1. Faktorska analiza i provjera konvergentne valjanosti Skale tendencije interpersonalne viktimizacije | 31 |
| 5.2. Povezanost Skale tendencije interpersonalne viktimizacije i potrebe za dramom sa Skalom interpersonalne orijentacije | 35 |
| 5.3. Razlike među muškarcima i ženama u izraženosti tendencije interpersonalne viktimizacije, sklonosti dramatiziranju te interpersonalne orijentacije | 39 |
| 6. Ograničenja ovog i smjernice za buduća istraživanja | 41 |
| 7. Zaključci | 42 |
| 8. Literatura: | 44 |
| Prilog..... | 53 |

1. Uvod

Svakodnevni život čovjeka određen je uvelike stavom koji on ima prema sebi i drugima te je među ostalim, vođen i njegovim individualnim karakteristikama, osobinama ličnosti, koje mu osiguravaju sličnost, ali i razlikovanje od svih drugih pojedinaca (Ajzen i Fishbein, 2005). Dok stavovi usmjeravaju potencijalno ponašanje, kako će izgledati izvedba samog ponašanja ovisit će među ostalim i o osobinama ličnosti osobe (Pourfeiz, 2015). Primjerice, iako svi profesionalni sportaši dijele takozvani pobjednički sportski stav, oni s izraženim osobinama mračne trijade vjerojatnije će koristiti nedopuštene supstance i varati kako bi došli do pobjede (Nicholls i sur., 2017). Osim na osobinama mračne trijade, međusobna povezanost stavova i osobina ličnosti u različitim znanstvenim područjima istraživana je godinama dominantno utvrđujući povezanosti stavova s Velikih pet te Eysenckovim modelom ličnosti (Soutter i sur., 2020). S druge strane, Sklonost dramatziranju i Tendencija interpersonalne viktimizacije relativno su noviji konstrukti koji predstavljaju manje poželjne osobine ličnosti te zanimanje istraživača ličnosti privlače tek posljednjih nekoliko godina (Gabay i sur., 2020; Lue i Frankowski, 2020). Njihova uloga i važnost u oblikovanju ponašanja osobe nije opširno ispitana, a u kakvom bi odnosu ove osobine ličnosti bile s generalnim stavom koji pojedinac ima prema drugima nije istraživano. S obzirom na sve navedeno, u fokusu ovog istraživanja je provjera odnosa sklonosti dramatziranju, interpersonalne viktimizacije i interpersonalne orijentacije.

1.1. O viktimizaciji

Viktimizacija je vrsta diskriminacije, a definira se kao proces postajanja žrtvom (Ferraro i Johnson, 1983). Polje koje proučava učestalost, raširenost i učinke viktimizacije naziva se žrtvoslovlje ili viktimologija (Lerner i Montada, 1998). U Hrvatskoj se većina istraživanja viktimizacije odvija u okviru kriminoloških i socioloških istraživanja gdje je fokus na otkrivanju i suzbijanju fizičke viktimizacije (Vujičić, 2020). U tim istraživanjima viktimizacija se izjednačava s fizičkim zlostavljanjem i zanemarivanjem. Psihološka istraživanja viktimizacije na ovim prostorima bave se većinom obiteljskom i vršnjačkom viktimizacijom do adolescencije. Najčešće je riječ o ispitivanju viktimizacije djece u obitelji i kasnije rizičnih ponašanja u adolescenciji (Sušac i sur., 2015). Istraživanja u Hrvatskoj preslika su istraživanja većine svjetskih znanstvenih istraživanja gdje se naglasak stavlja prvenstveno na psihološke posljedice koje žrtva ima nakon određenog traumatičnog iskustva. Ipak, posljednjih desetak godina započeta je rasprava o mogućnosti postojanja osobine ličnosti koja objašnjava potrebu

nekih da se na njih gleda kao žrtve (Vangelisti, 2009). Viktimizirano ponašanje osobe stoga nije rezultat prolaska kroz traumatično iskustvo, već stabilna osobina koja definira sve njene interpersonalne odnose, odnosno ukazuje da osoba ima izraženu tendenciju interpersonalne viktimizacije. Iako se teoretski o postojanju ove stabilne osobine raspravljalo posljednjih desetak godina, tek su istraživači Gabay i suradnici 2020. godine odlučili konstruirati mjerni instrument kojim bi se nastojala obuhvatiti te provjeriti utemeljenost teorijskih nagađanja.

1.2. Tendencija interpersonalne viktimizacije: operacionalizacija

Društveni život svakog čovjeka isprepleten je situacijama koje se mogu interpretirati na različite načine. Kako ćemo interpretirati određenu situaciju ovisi o našoj individualnoj sklonosti pridavanja uzročnosti (Andrić Petrović, 2017). Čekanje osobe koja kasni na dogovoreni sastanak ili prekidanja drugih dok iznosimo bitne informacije, za neke će biti neugodan, ali neizbježan dio života. Istovremeno, neki će te situacije interpretirati kao zlonamjerna ponašanja drugih prema njima. Garkawe (2004) prvi navodi da to ukazuje na subjektivnost ljudske viktimizacije utvrđujući da će se u istoj situaciji neki pojedinci proglasiti žrtvama dok će ostali tu situaciju doživljavati nepamtljivom te općenito nebitnom. Ako pojedinca karakterizira trajni osjećaj o sebi kao žrtvi u mnogim vrstama svojih interpersonalnih odnosa, on pokazuje tendenciju interpersonalnoj viktimizaciji. Osobe koje imaju veću tendenciju interpersonalne viktimizacije unutar svojih interpersonalnih odnosa osjećaju se kao žrtve češće, intenzivnije i vremenski duže od osoba koje pokazuju manju tendenciju interpersonalne viktimizacije te kao rezultat toga, viktimizacija je centralni dio njihovog identiteta (Gabay i sur., 2020). Osoba koja ima izraženu tendenciju interpersonalne viktimizacije nije nužno proživjela traumatska iskustva, (Berman, 2014) stoga je važno ne izjednačavati je sa psihološkim stanjem žrtve neke traume. Ipak, osobe koje su proživjele traumu nekad kao posljedicu razviju slične karakteristike kao osobe kojima je tendencija viktimizaciji dio identiteta. Kako se psihološka literatura na ovu temu prvenstveno fokusirala na viktimizaciju osobe u kliničkom kontekstu (kao poremećaj osobnosti) ili u društvenom kontekstu (u vidu međugrupnih sukoba) većina istraživanja korištena kao polazište za kreiranje ovog konstrukta dolaze iz tih područja (Gabay i sur., 2020). Analiziranjem postojeće literature tako je formirana skala Tendencija interpersonalne viktimizacije (Gabay i sur., 2020) koja se sastoji od četiri povezane dimenzije: potreba za priznanjem (priznavanjem), moralni elitizam, nedostatak empatije i ruminacija.

Potreba za priznavanjem odnosi se na žrtvinu motivaciju da se njena viktimizacija prepozna i da se s njom suosjeća (Twali i sur., 2020). Miller (1997) navodi da žrtva ima jednako snažnu potrebu da se njena patnja prepozna i od strane percipiranog počinitelja, ali i od drugih bliskih osoba. Žrtvama prepoznavanje pomaže u potvrđivanju pozitivne slike o sebi, drugima i svijetu općenito. Ono potkrepljuje njihovu procjenu stvarnosti kao ispravnu. Važnost potrebe za priznavanjem kod žrtava uočava se prvotno u terapijskom radu gdje se smatra ključnim korakom ka oporavku od proživljene traume (Maercker i Müller, 2004). Sljedeća dimenzija Tendencije interpersonalne viktimizacije je moralni elitizam.

Moralni elitizam odnosi se na žrtvinu percepciju sebe kao moralno besprijeorne osobe. Osoba s visokom tendencijom viktimizaciji ima osjećaj moralne superiornosti (Leahy, 2012), posebno u odnosu na osobe koje su je povrijedile. Postojanje moralnog elitizma unutar kliničkih teorija objašnjava se, rascjepanjem, obrambenim mehanizmom u kojem osobe pojednostavljaju svijet na način da preuzimaju crno-bijeli svjetonazor. Takve osobe sklone su percipiranju i sukladno grupiranju osoba unutar „apsolutno dobrih“ ili „apsolutno zlih“ (Campbell i Vollhardt, 2014). Osobe s izraženom tendencijom interpersonalne viktimizacije sebe bi svrstavale u „apsolutno dobre“, moralno ispravne i nemoćne osobe, dok su percipirani počinitelji „apsolutno zli“, moralno neispravne i agresivne osobe. Slično gledište zauzimaju osobe unutar međugrupnih sukoba gdje na nasilje i agresiju njihove grupe prema drugoj gledaju kao opravdanu i moralno ispravniju (Shnabel i sur., 2013). Moralni elitizam također je povezan s osjećajem razočaranja zbog percipiranog nedostatka napora druge strane u interpersonalnim odnosima da pokaže brigu i obzirnost (Gabay i sur., 2020). Usko vezan za ovu drugu dimenziju Tendencije interpersonalne viktimizacije je nedostatak empatije.

Nedostatak empatije odnosi se na žrtvinu zaokupljenost vlastitom patnjom te sukladno tome smanjenu pažnju i brigu za druge. Empirijski je utvrđeno da žrtva ima povećan osjećaj prava na agresivno i sebično ponašanje (Zitek i sur., 2010), odnosno, nema volje skrenuti svoju pažnju, brigu i zabrinutost na patnju koja je drugima nanesena. Također, umanjuje ili izravno negira patnju drugih. Zitek i suradnici (2010) pretpostavljaju da ove osobe smatraju da su dovoljno propatile i da stoga ne moraju biti pažljive i empatične prema potrebama drugih, već se koncentrirati samo na svoje potrebe. Također, u istraživanjima međugrupnih sukoba utvrđen je fenomen „egoizam žrtava“ koji se očituje u nemogućnosti preuzimanja perspektive druge grupe te negiranju postojanja patnje i prihvaćanja odgovornosti za bol nanesenu drugoj strani (Čehajić i Brown, 2008). Posljednja dimenzija Tendencije interpersonalne viktimizacije je ruminacija.

Ruminiranje se odnosi na fokusiranje pažnje na simptome vlastite tjeskobe i njenih mogućih uzroka i posljedica, a ne potencijalnih rješenja (Nolen-Hoeksema i sur., 2008). To je dubok i dugotrajan emocionalni angažman koje ove osobe imaju nakon iskustva sukoba. Žrtve imaju tendenciju da razmišljaju o sukobima dugo nakon što je to iskustvo završilo u obliku slika, misli i osjećaja povezanih s osobom koja im je nanijela neku nepravdu (Greenberg, 1995). Ruminacija smanjuje dispoziciju osobe da oprost i povećava potrebu za osvetom (traženjem pravde) (McCullough i sur., 2001). Istraživanja kolektivne viktimizacije židovskog naroda za vrijeme Holokausta ukazuju na to da osoba ne mora svjedočiti viktimizaciji svoje grupe da bi pokazivala znakove ruminiranja nad prošlim događajima jer doživljena viktimizacija postaje dio njihovog identiteta povezanog s boli koja se prenosi generacijama (Klar i sur., 2013).

1.3. Kognitivna pozadina Tendencije interpersonalne viktimizacije

Iako je ljudski mozak iznimno snažno oruđe i on ima svojih ograničenja. Neka od ograničenja ljudskog mozga mogu se objasniti kognitivnim pristranostima. Kognitivna pristranost odnosi se na pogreške tijekom razmišljanja, a uzrokuje da se zaključci i pretpostavke o situacijama i ljudima izvode na iracionalan način, odnosno subjektivan, nelogičan način. Do njih često dolazi zbog pokušaja da se složena stvarnost pojednostavni te se percipira unutar već poznatih obrazaca i shema. Stvaranjem tih mentalnih prečaca želimo si olakšati snalaženje u svakodnevnom životu (Svetec, 2018). Budući da informacije interpretiramo sukladno s postojećim vjerovanjima, karakterističnu kognitivnu pristranost imaju one osobe s izraženom tendencijom interpersonalne viktimizacije. Osobe s više izraženom tendencijom interpersonalne viktimizacije percipiraju manje i veće prekršaje kao ozbiljnije u odnosu na ljude koji imaju nisku tendenciju interpersonalne viktimizacije. Također, osobe s većom tendencijom interpersonalne viktimizacije očekuju povrede u relativno dvosmislenim situacijama. Visoke razine tendencije interpersonalnoj viktimizaciji povezane su i s povećanom percepcijom vjerojatnosti negativnog ponašanja drugih prema sebi. Tako primjerice osobe s tendencijom interpersonalne viktimizacije očekuju da će im prijatelj nerado pomoći kad ga upitaju za pomoć, ako im uopće odluči pružiti pomoć (Gabay i sur., 2020). Nadalje, tendencija interpersonalne viktimizacije objašnjava se i koristeći atribucijske teorije. Psiholog Fritz Heider (1958; prema Brooks i Clarke, 2011) definira atribucije kao oblik „zdravorazumske“ psihologije koju razvija svaki čovjek s ciljem objašnjavanja ljudskog interpretiranja događaja ili motivacije drugih ljudi. Njegov pionirski rad dalje nadahnjuje istražitelje na razvijanje atribucijskih modela. Weiner (2005; prema Peterson i Schreiber, 2012) tako smatra da atribucije sadrže dimenziju stabilnosti, lokusa i kontrolabilnosti. Stabilnost ukazuje na promjenjivost ili stabilnost uzroka od situacije

do situacije. Lokus je lokacija uzroka događaja te razlikujemo internalni (pojedinaac je uzročnik ponašanja ili događaja) i eksternalni (razlog ponašanja ili događaja pridaje se vanjskim faktorima). Dimenzija kontrolabilnosti se odnosi na potencijalno kontroliranje rezultata izvedbe, a vezuje se s procjenjivanjem namjere i odgovornosti. Iako se prvotno njegov atribucijski model koristio u radnom okruženju, s vremenom je pokazano da je značajan i za interpersonalne odnose. Stoga, jedan od razloga zašto ljudi koji imaju veću tendenciju interpersonalne viktimizacije intenzivnije doživljavaju manje i veće prekršaje je taj jer ih pripisuju stabilnim, negativnim karakteristikama počinitelja za razliku od ljudi s niskom tendencijom interpersonalne viktimizacije (Gabay i sur., 2020). Također, osobe s izraženom tendencijom interpersonalnoj viktimizaciji imaju eksternalni lokus kontrole, vjerujući da sudbina, drugi ili više sile odlučuju o njihovoj sudbini (Zur, 2005). Ovakvo selektivno usmjeravanje na neke i istovremeno inhibiranje određenih informacija oblikuje uobičajen način rezoniranja osoba s visokom tendencijom interpersonalne viktimizacije, odnosno njihov atribucijski stil. Taj atribucijski stil karakteriziran je postojanjem osnovne atribucijske pogreške, odnosno podcjenjivanjem utjecaja neke situacije uz precjenjivanje razine u kojem ponašanje neke druge osobe prema njima odražava njihove individualne osobine i stavove (Myers, 2008).

1.4. Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije i drugih psiholoških značajki

Kako je riječ o novom konstrukt, tendencija interpersonalne viktimizacije ispitana je u odnosu sa svega nekoliko drugih psiholoških varijabli. Među njima su osobine ličnosti (Velikih pet), tendencija za opraštanje i nemoralno ponašanje, povjerenje u druge te privrženost.

Rezultati opsežnog istraživanja na studentskoj populaciji pokazali su da nema razlika između muških i ženskih sudionika u tendenciji interpersonalne viktimizacije, te da je visoka tendencija interpersonalne viktimizacije povezana s neuroticizmom, ali ne i s ekstraverzijom, savjesnošću, otvorenosti prema iskustvima i ugodnosti. Također, pokazano je da osobe s visokom tendencijom interpersonalne viktimizacije iskazuju manjak povjerenja prema drugima, imaju nižu tendenciju opraštanja i osjećaju da imaju veće pravo u odnosu na druge na nemoralno ponašanje (Gabay i sur., 2020). Posebni naglasak za razumijevanje tendencije interpersonalne viktimizacije daje se privrženosti koja se u odnosu na druge varijable smatra ključnom u objašnjavanju nastajanja takve tendencije.

1.4.1. Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije i privrženosti

Privrženost je specifični tip socijalne i emocionalne veze između djeteta i roditelja koja se oblikuje već tijekom njegove prve godine života (Bowlby, 1982; prema Kokorić, 2006). Teorija privrženosti, osim što je bitna za bolje shvaćanje stvaranja veze među roditelja i djece, važna je za razumijevanje utjecaja tih prvih veza na kreiranje kasnije prijateljskih i romantičnih veza, odnosno drugih interpersonalnih odnosa (Molnar, 2012). Stil privrženosti oblikuje odrasle unutarne radne modele međuljudskih odnosa, utječući na ponašanja, emocije i bihevioralne strategije koje koristimo u interakcijama (Mikulincer i Shaver, 2007). Mary Ainsworth (1978; prema Molnar, 2012) prva je klasificirala individualne razlike u privrženosti kod djece na sigurnu, anksiozno-izbjegavajuću i anksiozno-ambivalentnu privrženost. Djeca koju karakterizira sigurna privrženost, oblikuju unutrašnji model sebe kao osobe vrijedne ljubavi, a modeli drugih temelje se na povjerenju i poštovanju prema njima. Rezultat anksiozno-izbjegavajuće privrženosti kasnije u životu je model sebe kao snažne, neovisne osobe, dok se od drugih ne teži bliskosti te se stvara emocionalna distanca od svih u okolini. Posljednje, anksiozno-ambivalentna privrženost rezultira nesigurnošću i bojažljivošću, ove osobe s teškoćom reguliraju negativne osjećaje, a u odnosu s drugima prvenstveno očekuju odbacivanje te iskazuju veću osjetljivost na sva tuđa ponašanja (Mikulincer i Shaver, 2007). Od svih stilova privrženosti upravo je ovaj povezan s visokom tendencijom interpersonalne viktimizacije. Istraživač Gabay i njegovi suradnici (2020) smatraju da je imanje visoke tendencije interpersonalne viktimizacije učinkovit okvir za njihove nesigurne odnose koji uključuju stjecanje tuđe pozornosti, prepoznavanja i suosjećanja, a istodobno doživljavanje i izražavanje negativnih osjećaja. Anksiozno-izbjegavajuća privrženost nije povezana s tendencijom interpersonalne viktimizacije, dok je očekivano sigurna privrženost povezana s niskom tendencijom interpersonalne viktimizacije. Osim Tendencije interpersonalne viktimizacije postoje i druge averzivne osobine ličnosti među kojima je i Sklonost dramtiziranju.

1.5. Sklonost dramtiziranju

Sklonost dramtiziranju je kao i Tendencija interpersonalne viktimizacije, relativno nov konstrukt. Riječ je o osobini ličnosti koju karakterizira interpersonalno manipuliranje uz istovremeno izigravanje žrtve (Frankowski i sur., 2016). Prvotno se konstrukt istraživao samo u sklopu kliničke psihologije gdje se vezivao uz granični poremećaj ličnosti. Nakon uočavanja raširenosti ove sklonosti dolazi do primjenjivosti skale na nekliničkom uzorku gdje u kratkom vremenu i drugi istraživači izlaze sa svojim istraživanjima na ovu temu (Lue i Frankowski,

2020). Postoje razlike u nekliničkoj i kliničkoj sklonosti dramatiziranju, a one najočitije su izostanak samoozljeđivanja, provokativnosti i zavođenja. Sklonost dramatiziranju sastoji se od tri međusobno povezana faktora: interpersonalne manipulacije, impulzivne direktnosti i percipirane perzistentne viktimizacije (Frankowski i sur., 2016). Interpersonalnu manipulaciju karakterizira želja pojedinca da utječe na druge kako bi ostvario vlastite ciljeve i zadovoljio svoje potrebe (Frankowski i sur., 2016; prema Ninković, 2017). U nekliničkom kontekstu manipulacija se do kreiranja ove skale objašnjavala osobinama mračne trijade. Frankowski i suradnici (2016) navode da je razlika između interpersonalne manipulacije koju oni žele zahvatiti u tome što podrazumijeva prisutnost empatije i izostanak bešćutnosti. Druga dimenzija sklonosti dramatiziranju je impulzivna direktnost, potreba osobe da iznese mišljenje neovisno o tome je li prikladno te koje bi mogle biti moguće posljedice. Posljednja dimenzija, percipirana perzistentna viktimizacija, ukazuje na to da osobe sklone dramatiziranju imaju i tendenciju percipiranja sebe kao žrtve. Autori skale smatraju da se osobe s visokom sklonosti dramatiziranju opravdavaju svoja neprimjereni i manipulativna ponašanja zauzimajući ovu perspektivu u interpersonalnim odnosima. Općenito, osobe sklone dramatiziranju opisuju se kao pojedinci koji vole biti u centru pozornosti, skloni su ogovaranjima koje koriste u svrhu manipulacije te potiču konflikte među drugima zauzimajući pritom poziciju žrtve. Takvo ponašanje rezultira nizom neuspjelih interpersonalnih odnosa te problemima unutar obitelji i na radnom mjestu (Frankowski i sur., 2016). Većina dosadašnjih istraživanja pokazuje da nema razlika između muških i ženskih sudionika u ovoj sklonosti (npr. Ninković, 2017). Nadalje, sva tri faktora očekivano su umjereno do visoko povezana s manipulativnim karakteristikama mračne trijade, psihopatijom i makijavelizmom, a u odnosu na Big five dimenzije ličnosti niske su korelacije za ugodnost i savjesnost, a visoke za neuroticizam (Frankowski i sur., 2016). Također, osobe sklone dramatiziranju imaju eksternalni lokus kontrole te se koriste neadaptivnim strategijama regulacije emocija (Vulin, 2019).

1.6. Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije i sklonosti dramatiziranju

Prema dostupnoj literaturi, čini se da ne postoji istraživanje u kojem se direktno ispituje odnos tendencije interpersonalne viktimizacije i sklonosti dramatiziranju. S obzirom da je riječ o relativno novim konstruktima o njihovoj povezanosti može se samo zaključivati proučavajući istraživanja obje skale s drugim varijablama. Ono najočitije što je zajedničko i sklonosti dramatiziranju i tendenciji interpersonalne viktimizacije je zauzimanje uloge žrtve unutar interpersonalnih odnosa. Gabay i suradnici (2020) zauzimanje takve pozicije ne povezuju s opravdavanjem postajanja manipulativnog ponašanja kako to navode Frankowski i suradnici

(2016). Istraživači Armaly i Enders (2021) ispitujući odnos tendencije interpersonalne viktimizacije i političke opredjeljenosti te stavove na izborima za američkog predsjednika zaključuju da osobe s izraženom tendencijom interpersonalne viktimizacije, koje se istovremeno nalaze na visokim pozicijama moći, uspješno manipuliraju drugima i ostaju na svojoj poziciji upravo zahvaljujući velikom uvjerenju u vlastitu viktimizaciju. Manipuliranje drugima i utjecaj na njihovu percepciju rezultat je stoga kombinacije dviju ključnih karakteristika osoba na poziciji moći, osjećaja moralne superiornosti te sklonosti prebacivanja krivice na druge (Fast i Tiedens, 2010). Osoba koja se percipira kao žrtva trebala bi moći svojim ponašanjem utjecati na druge jedino ako se nalazi hijerarhijski na većoj poziciji. Obje osobine prvenstveno se definiraju kao maladaptivne, s negativnim posljedicama na interpersonalne odnose (Armaly i Enders, 2021; Frankowski i sur., 2016). U skladu s navedenim, istraživanja oba konstrukta s agresivnim ponašanjem pokazuju postojanje pozitivnih povezanosti, u prvom redu s relacijskom agresijom (Magner, 2019). Osobe s izraženom tendencijom interpersonalne viktimizacije, kao i osobe sklone dramtiziranju nemaju izravnu namjeru nanijeti bol drugoj osobi, već se ovo njihovo ponašanje pridaje sklonosti preuveličavanju relativno neutralnih događaja te sukladno tome njihove reakcije znaju biti burne prema drugima, što ukazuje na postojanje impulzivne direktnosti u pozadini oba konstrukta. Veliku ulogu u takvom viđenju svijeta igra emocionalna nestabilnost koja je također zajednička osobama koje postižu visoke rezultate na ovim skalama (Frankowski i sur., 2016; Gabay i sur., 2020). Istraživanja pokazuju da je tendencija interpersonalne viktimizacije, ali i sklonost dramtiziranju pozitivno povezana sa samoučinkovitošću (Lue i Frankowski, 2020; Maaravi i sur., 2020). Ovakvi rezultati, iako neočekivani na obje skale, objašnjavaju se nudeći iste razloge. Osobe visoke na obje skale prvenstveno su orijentirane na sebe te im je zajedničko viđenje da zaslužuju više nego drugi pojedinci. Osjećaj uspjeha i potreba da se uspjeh što duže zadrži izvor je njihove motivacije da potkrijepe sliku koju imaju o sebi te često koriste poziciju žrtve kako bi stekli prednost u odnosu na druge. Osim navedenog, pokazano je da su osobe koje su sklone dramtiziranju istovremeno sklone i ruminiranju (Vulin, 2019), što je jedna od dimenzija interpersonalne viktimizacije. Dok je nedostatak empatije karakteristika ljudi koji imaju izraženu tendenciju interpersonalne viktimizacije, sklonost dramtiziranju podrazumijeva postojanje empatije. S obzirom na sve navedeno, iako nije riječ o istim konstruktima, vjerojatno je da će postojati povezanost. Ta povezanost očekuje se i s obzirom da obje skale koreliraju s eksternalnim fokusom kontrole (Frankowski i sur., 2016; Gabay i sur., 2020), čineći tako da se i pojedinci s izraženom sklonosti dramtiziranju i s izraženom tendencijom interpersonalne viktimizacije osjećaju kao pasivni

akteri u vlastitom životu što posljedično utječe na njihovu sklonost burnog reagiranja i na percipirane manje nepravde. Stoga, iz svega priloženog, vidljivo je da osobine ličnosti oblikuju ponašanje osobe u interpersonalnim odnosima, a osim osobina ličnosti, kao strategiju funkcioniranja koja usmjerava pojedinčeve odnose unutar njegove društvene okoline koristi se i interpersonalna orijentacija.

1.7. Interpersonalna orijentacija

Interpersonalna orijentacija predstavlja skup strategija koje pojedinac koristi u odnosu prema generaliziranim drugima (Bezinović, 2002). Konstrukt svoje korijenje vuče od psihijatra i psihoanalitičara Harry Sullivana koji se prvi zalaže za promjenu fokusa s intrapersonalnog na interpersonalno polje (Mascialino, 2008), naglašavajući pritom važnost interpersonalnih odnosa na razvoj pojedinca. Unutar svoje interpersonalne teorije on naglašava da su iskustva stečena u interpersonalnim odnosima ključna za oblikovanje slike koju pojedinac ima o sebi i drugima (Živković i Kočalo, 2013; prema Sofović, 2019). Kasnije, Karen Horney (1945; prema Mladenov, 2013) razvija dalje koncept interpersonalne orijentacije. Prema njoj čovjekova interpersonalna orijentacija formira se još tijekom djetinjstva kao način prevladavanja anksioznosti koja nastaje tijekom neadekvatnih interakcija s roditeljima. Navodi deset neurotskih potreba koje može imati dijete ovisno o tome kako se prilagođava anksioznosti te kako si osigurava osjećaj sigurnosti (Schultz i Schultz, 2013). Tih deset neurotskih potreba zatim grupira u tri "pokreta": kretanje prema ljudima, kretanje od ljudi i kretanje protiv ljudi. Horney ovaj konstrukt razvija na temelju istraživanja u sklopu svog rada kao klinički psiholog, a orijentacije smatra trajnim neurotskim trendovima koje se vezuju uz nepoželjne, maladaptivne osobine kasnije u životu. Iako se ova taksonomija prvo formira na temelju rada s kliničkom populacijom njena primjerenost uočena je i na zdravoj populaciji. Razlika se očituje u većoj fleksibilnosti zdrave populacije pri korištenju orijentacija, iako svaka osoba zauzima jednu, sebi svojstvenu, dominantnu orijentaciju (Wagner, 2001). Kretanje ili orijentaciju prema ljudima karakterizira potreba za potvrđivanjem, naklonošću i submisivnost. Kretanje od ljudi vodi do nezavisnosti i samodovoljnosti, dok kretanje protiv ljudi obilježava iskorištavanje drugih, nepovjerenje i težnju za moći (Horney 1945; prema Mladenov, 2013). U adolescenciji i ranoj odrasloj dobi fokus se s obiteljskih interakcija pomiče na vršnjačke, prijateljske i romantične odnose. Ipak, prema Becku (1979) pojedinac u nove interakcije ulazi s ranije oblikovanim očekivanjima o sebi i drugima. Za pretpostaviti je da internalizirana vjerovanja i reprezentacija koju imamo o sebi i drugima utječu na pojedinčevu interpersonalnu orijentaciju koju zauzima kasnije u interpersonalnim odnosima. Većina dosadašnjih istraživanja ukazuju na to da se

mladići i djevojke ne razlikuju ni u mizantropskoj ni u filantropskoj orijentaciji (Forko i Lotar, 2012). Ipak, sveukupno znanje i empirijska istraživanja na ovu temu tijekom rane odrasle dobi iznimno su rijetka (Yoo i sur., 2014). Također, ona koja postoje većinom su se fokusirala na otkrivanje značajno maladaptivnih shema u pozadini interpersonalne orijentacije koje se uočavaju na kliničkom uzorku, a ne na zdravoj populaciji studenata.

1.8. Odnos sklonosti dramtiziranju i tendencije interpersonalne viktimizacije s interpersonalnom orijentacijom

Iako ne postoje istraživanja u kojima se ispituje odnos ovih varijabli, postoje indirektni podaci o potencijalnom međusobnom odnosu definiranih varijabli. Interpersonalna orijentacija oblikuje se po uzoru na odnos s prvim objektima privrženosti, pa se tako na čovjekov generalizirani stav prema drugima u odrasloj dobi može gledati kao na presliku pokušaja oblikovanja odnosa kojeg su imali s prvim objektima privrženosti. Iako se stavovi mogu mijenjati tijekom života, zahvaljujući različitim novim iskustvima unutar interpersonalnih odnosa, čovjekova generalna preferirana orijentacija prema, protiv i od ljudi većinom je permanentna (Broom, 2010). Wallin (2007) provodi istraživanje na temelju kojega izvlači paralele između stilova privrženosti i interpersonalne orijentacije u odrasloj dobi. Sigurna privrženost ne korespondira direktno nijednoj interpersonalnoj orijentaciji jer, kao što je ranije navedeno, same orijentacije proizlaze iz neadekvatnog odnosa s objektima privrženosti. Ipak, bitno je naglasiti da i sigurno privrženi pojedinci fluktuiraju na ovim skalama te je opravdana primjenjivost skale i na sigurno privrženim pojedincima samo što izraženost u odnosu na druge vrste privrženosti nije toliko iskazana. Anksiozno-izbjegavajuća privrženost korespondira subfaktoru socijalne izolacije, odnosno orijentaciji od ljudi. Osobe koje iskazuju orijentaciju protiv ljudi, odnosno osobe sklone socijalnoj izolaciji, su izrazito samoučinkovite, svjesno i nesvjesno su emocionalno udaljene od drugih te su sklone izbjegavanju razvijanja emocionalnih veza s drugima (Coolidge i sur., 2001). Lyubomirsky i Tkach (2008) istražujući posljedice ruminacije na međuljudske odnose navode da ruminiranje često vodi do „nategnutih“ odnosa s drugima koje karakterizira izbjegavanje komunikacije i općenito biranje socijalne izolacije te ne traženje podrške drugih, ali ni njeno davanje. Ovakav opis ukazuje da bi socijalna izolacija trebala korelirati s tendencijom interpersonalne viktimizacije, prvenstveno sa subskalama nedostatka empatije i ruminacije koja se pokazuje kao potencijalan njen uzrok. Anksiozno-ambivalentni pojedinci zauzimaju jedan od dva moguća obrasca u odrasloj dobi, ili će pokazivati izrazitu bespomoćnost te veliku potrebu za ljudima ili će pokazivati nepovjerenje i ljutnju te zauzeti orijentaciju protiv ljudi (Wallin, 2007). S obzirom da istraživanja pokazuju da

osobe s visokom tendencijom interpersonalnoj viktimizaciji pokazuju postojanje anksiozno-izbjegavajuće privrženosti za očekivati je da će te osobe također iskazivati ili orijentaciju prema ili protiv ljudi. Prema navedenom opisu razlika bi trebala biti u izraženosti određenih dimenzija unutar skale tendencije interpersonalne viktimizacije. Dok bi osobe koje karakterizira nepovjerenje, odnosno, orijentacija protiv ljudi trebale imati veće rezultate na subskalama nedostatka empatije i ruminaciji, pojedince koje karakterizira orijentacija prema ljudima trebali bi iskazivati veće rezultate na moralnom elitizmu i subskali potrebe za priznavanjem. Ovakva predviđanja potkrijepljena su također istraživanjem od Nettmann (2013) koji pokazuje da osobe koje iskazuju orijentaciju protiv ljudi pokazuju i nedostatak empatije prema drugima, dok osobe s izraženom orijentacijom prema ljudima percipiraju sebe kao slabije i ranjivije vezujući se uz ljude tražeći njihovo odobravanje i potvrdu prije bilo kakvog konkretnog djelovanja. Nadalje, u podlozi orijentacije protiv ljudi nalazi se interpretiranje dvosmislenih situacija kao negativnih (Broom, 2010), što je sukladno načinu na koji osobe s visokom tendencijom interpersonalne viktimizacije interpretiraju događaje.

Osobe s izraženom potrebom za dramom karakterizira manipulativno ponašanje koje dijele s osobama koje imaju orijentaciju protiv ljudi. Čak Horney (1991; prema Nettmann, 2013) koja prva opisuje različite interpersonalne orijentacije navodi da osobe s orijentacijom protiv ljudi imaju izraženu potrebu za moći, društvenim divljenjem te iskorištavanjem drugih. Kasnija istraživanja potvrđuju karakteristike ovakve orijentacije pokazujući da su osobe s izraženom orijentacijom protiv ljudi visoki na egocentrizmu i narcizmu, kao i na agresivnosti. Oni se opisuju kao ljudi koji u većinu interpersonalnih odnosa ulaze kako bi zadovoljili svoje sebične potrebe i ciljeve, a s ljudima manipuliraju sukladno svojim željama, ponekad zauzimajući i poziciju žrtve (Žvelc, 2010). Suprotno od njih, osobe koje zauzimaju u odnosima s drugima orijentaciju prema ljudima, odnosno filantropsku orijentaciju, temelje vlastito samopoimanje na mišljenju sebi bliskih osoba te u odnosima ne koriste manipulaciju već su unutar vlastitih međuodnosa osobe koje se oslanjaju na druge za vodstvo i sigurnost (Mladenov, 2013). Wilson (1982; prema Van de Vliert, 1997) testira postojanje Horneyine taksonomije interpersonalnih orijentacija unutar radnog okruženja, prvenstveno u okviru konfliktnih mišljenja i utvrđuje presliku orijentacija na radne odnose. Osobe filantropske orijentacije okrenute su pronalaženju rješenja te izravnom izražavanju svog mišljenja u svrhu brzog rješavanja sukoba, dok osobe s mizantropske orijentacije ili uopće ne nude rješenje te izbjegavaju u potpunosti suradnju (orijentacija od ljudi) ili pokušavaju uspostaviti kontrolu i

nametnuti svoje mišljenje (orijentacija protiv ljudi). Sukladno ovim nalazima, očekuje se da će impulzivna direktnost biti pozitivno povezana s filantropskom orijentacijom.

1.9. Polazište istraživanja

U istraživanjima u kojima se ispituju osobine ličnosti fokus istraživača godinama je bio prvenstveno na petofaktorskom modelu, a kasnije na populariziranoj mračnoj trijadi. Uočavajući zanemarenost istraživanja nekih neadaptivnih osobina koje osim na kliničkom uzorku postoje i kod nekliničke populacije posljednjih godina istraživači teže boljem definiranju i klasifikaciji takvih osobina (Gabay i sur., 2020; Lue i Frankowski, 2020). Rezultat njihovih napora su Skala potrebe za dramom i Skala tendencije interpersonalne viktimizacije koje se usmjeravaju na manje poželjne, ali u populaciji rasprostranjene osobine ličnosti. Broj istraživanja, budući da je riječ o relativno novim konstruktima, je malen, a u odnosu jedna na drugu ove osobine nikad nisu istraživane. Neke čestice u ovim skalama jasno su izražene kao negativne, a s obzirom da su ljudi skloni davati socijalno poželjne odgovore i na bezazlenije radnje te neutralnije postavljene čestice (Milas, 2009), nije realno očekivati dobivanje u potpunosti iskrenih odgovora na skalama ovih averzivnih osobina ličnosti. Stoga, u svrhu kontroliranja socijalno poželjnog odgovaranja u ovom istraživanju korištene su Skala Laži i subskala samozavaravanja iz Uravnoteženog inventara socijalno poželjnog odgovaranja. Iako je sklonost dramatiziranju istraživana s obzirom na privrženost te u okviru romantičnih veza, gdje je ona negativni prediktor zadovoljstva vezom (Galić, 2019), u kakvom je takva osobina odnosu s pojedinčevim stavom prema generaliziranim drugima nije ispitivano. Adler, Horney, Allport i niz drugih psihologa naglašavaju da se osobine ličnosti razvijaju u kontekstu i kao produkt ponašanja drugih (de Raad, 1993). Interpersonalna orijentacija postaje strategija funkcioniranja s društvenom okolinom kojom se koristimo tijekom života rijetko je mijenjajući. Stoga, može se pretpostaviti da je jednim dijelom pojedinčeva ličnost povezana s njegovom interpersonalnom orijentacijom, tom strategijom koju oblikujemo još na temelju prvih iskustava u interakcijama (Broom, 2010). Kako je interpersonalna orijentacija rezultat neadekvatnih interakcija smatra se da je povezana prvenstveno s nekim maladaptivnim osobinama ličnosti i da daje bolji uvid u razumijevanje njihovog odnosa prema drugima. Istraživanja interpersonalne orijentacije i osobina ličnosti ipak, većinom su zaobilazila maladaptivne osobine te se fokusirala na utvrđivanje poveznosti s petofaktorskim modelom (Shatz, 2004). S obzirom na sve dosad navedeno, ovim se istraživanjem težilo dodatno definirati objašnjene varijable te njihov potencijalni odnos. Također, kako Skala tendencije interpersonalne viktimizacije nikad nije korištena na hrvatskom uzorku u ovom istraživanju jedan od ciljeva je bio i njen prijevod i

validacija, kao i provjeriti postoje li razlike između muških i ženskih sudionika u navedenim varijablama.

2. Cilj, problemi i hipoteze

Cilj ovog istraživanja je bio provjeriti latentnu strukturu i pouzdanost mjernog instrumenta Tendencija interpersonalne viktimizacije te ispitati njen odnos s interpersonalnom orijentacijom i sklonosti dramatiziranju na uzorku studenata na području Republike Hrvatske.

2.1. Problemi

1. a) Provjeriti faktorsku strukturu i pouzdanost tipa unutarnje konzistencije za hrvatski prijevod mjernog instrumenta Tendencija interpersonalne viktimizacije.
1. b) Provjeriti konvergentnu valjanost Tendencije interpersonalne viktimizacije ispitivanjem povezanosti rezultata na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije s rezultatima na Skali potrebe za dramom koja je koncept povezan sa zauzimanjem uloge žrtve u interpersonalnim odnosima.
2. Ispitati povezanost a) tendencije interpersonalne viktimizacije i b) potrebe za dramom s interpersonalnom orijentacijom uz kontrolu socijalno poželjnog odgovaranja.
3. Ispitati postoje li razlike u tendenciji interpersonalnoj viktimizaciji, sklonosti dramatiziranju te interpersonalnoj orijentaciji između muškaraca i žena uz kontrolu socijalno poželjnog odgovaranja.

2.2. Hipoteze

1. a) U skladu s rezultatima dobivenima u istraživanju Gabay i suradnici (2020) očekuje se da će se i u ovom istraživanju potvrditi postojanje četverofaktorske strukture Skale tendencije interpersonalne viktimizacije s jednim faktorom višeg reda, tendencije viktimizaciji.
1. b) Očekuje se da će hrvatski prijevod Skale interpersonalne viktimizacije imati zadovoljavajuću konvergentnu valjanost, odnosno, da će dobiveni rezultati sudionika na Skali interpersonalne viktimizacije statistički značajno pozitivno korelirati s dobivenim rezultatima sudionika na subskali izigravanja žrtve, ali i s ostalim rezultatima dobivenima na Skali potrebe za dramom. Istraživanja pokazuju da rezultati na Skali potrebe za dramom koreliraju pozitivno s ruminacijom (Soldo i Vulić-Prtorić, 2018). Također, s obzirom da je jedna od subskala unutar Skale potrebe za dramom tendencija izigravanja žrtve, očekuje se da mjeri vrlo sličan konstrukt kao i cjelokupna Skala tendencije interpersonalne viktimizacije i, s obzirom na navedeno, da će biti pozitivno povezane.

2. a) Očekuje se pozitivna povezanost tendencije interpersonalne viktimizacije i filantropske orijentacije koja iskazuje potrebu prema ljudima i prijateljstvo. Nadalje, očekuje se pozitivna povezanost tendencije interpersonalne viktimizacije i mizantropske orijentacije koja predstavlja orijentaciju od i protiv ljudi. S obzirom da se osobe filantropske orijentacije, ali i mizantropske orijentacije opisuju u terminima pojedinih subskala tendencije interpersonalne viktimizacije, očekuje se pozitivna povezanost filantropske orijentacije sa subskalama moralnog elitizma i potrebe za odobravanjem (Foster i Trimm, 2008), dok se pozitivna povezanost mizantropske orijentacije očekuje sa subskalama nedostatka empatije i ruminacije (Nettmann, 2013).
2. b) Očekuje se pozitivna povezanost mizantropske orijentacije i njene subskale nepovjerenja s potrebom za dramom kao i s njenim dimenzijama, interpersonalnom manipulacijom i izigravanjem žrtve (Frankowski i sur., 2016; Nettmann, 2013). Nadalje, na temelju prethodnih istraživanja (Newman i sur., 2005) očekuje se da će subskala socijalne izolacije biti negativno povezana s impulzivnom direktnosti, a pozitivno s izigravanjem žrtve (Van der Kolk, 2017). Također, očekuje se da će filantropska orijentacija (orijentacija prema ljudima), koja se sastoji od subskala potrebe za ljudima i prijateljstva, pozitivno korelirati s impulzivnom direktnosti i izigravanjem žrtve s obzirom da ljudi filantropske orijentacije koriste i impulzivnu direktnost i izigravaju žrtvu kako bi uspješno oblikovali odnose s drugima (Coles, 2017).
3. Na temelju prethodnih istraživanja (Gabay i sur., 2020; Ninković, 2017) očekuje se da neće biti razlika između muških i ženskih sudionika u sklonosti dramatiziranju, kao ni u tendenciji interpersonalne viktimizacije kod studenata i studentica. Također, očekuje se da se studenti i studentice neće razlikovati ni u interpersonalnoj orijentaciji (Forko i Lotar, 2012).

3. Metoda

3.1. Sudionici

U ovom istraživanju korišten je prigodni uzorak studenata i studentica Republike Hrvatske. Upitnik je sveukupno ispunilo 356 sudionika, ali njih 5 izbačeno je iz daljnje analize jer nisu bili studenti. Od ostalih 351 sudionika njih 259 (74%) su žene, 88 (24,9%) muškarci, a njih 4 (1,1%) nije se željelo identificirati sa spolom. Raspon dobi kretao se od 18 do 32 godine ($M_{dob}=22.37$ godina, $SD=2.28$), s tim da je prosječna dob žena iznosila 22.45 godina ($SD=2.23$), a prosječna dob muškaraca 22.23 godine ($SD=2.42$). Najveći broj sudionika, njih 195 (55.8%),

pohađa Sveučilište u Splitu, ostali sudionici studenti su Sveučilišta u Zadru, Zagrebu, Osijeku, Rijeci ili Hrvatskog katoličkog sveučilišta. Skoro polovina (49.9%, odnosno 175) sudionika se trenutačno nalazi u romantičnoj vezi te na skali od 1 do 10 u prosjeku izražavaju da su u vezi zadovoljni 8.9 ($SD=1.45$). Od 351 sudionika, 271 sudionik je bio ili se nalazi trenutačno u vezi, a trajanje najdulje veze sudionika u prosjeku je iznosilo 19.62 mjeseca ($SD=18.71$). Konačno, prosječan broj dosadašnjih romantičnih partnera sudionika u istraživanju je 2.11 ($SD=1.14$).

3.2. Mjerni instrumenti

U istraživanju su prvotno prikupljeni sociodemografski podaci o sudionicima i njihovo iskustvo u romantičnim vezama. Konkretnije, ispitivani su spol, dob, razina obrazovanja, fakultet koji studenti pohađaju, romantični status (nalaze li se u vezi ili su trenutačno slobodni), zadovoljstvo trenutnom vezom i trajanje najdulje veze. Potom su sudionicima prezentirani sljedeći mjerni instrumenti:

Skala interpersonalne viktimizacije (Gabay i sur., 2020) mjeri razinu izraženosti permanentnog osjećaja o sebi kao žrtvi u različitim vrstama interpersonalnih odnosa. Sastoji se od četiri povezane dimenzije; potrebe za priznanjem, moralnog elitizma, nedostatka empatije i ruminacije te ukupno ima 22 čestice. Subskala potreba za priznanjem (npr. *Važno mi je primiti ispriku od ljudi koji su me uvrijedili.*) sadrži šest čestica koje se odnose na potrebu žrtve da joj percipirani počinitelj i drugi priznaju postojanje njene patnje. Moralni elitizam (npr. *Drugima dajem puno više nego što od njih dobivam.*) obuhvaća šest čestica koje ukazuju na mišljenje žrtve da je moralnija od drugih pojedinaca. Subskala nedostatak empatije (npr. *Ljudi tvrde da sam ih povrijedio/la jer ne mogu vidjeti da su oni ti koji mene povrijeđuju.*), koja sadrži također šest čestica, ukazuje na nedostatak empatije pojedinca prema patnji drugih. Ruminacija negativnih osjećaja i misli zahvaćena je s četiri čestice (npr. *Jako mi je teško prestati razmišljati o nepravdi koju su mi drugi nanijeli.*). Sudionici imaju zadatak izraziti stupanj slaganja s tvrdnjama prikazanim na skali od sedam stupnjeva pri čemu 1 označava „uopće se ne slažem“, a 7 „u potpunosti se slažem“. Na izraelskom uzorku koeficijent unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) iznosio je .90, a test-retest pouzdanost u razmaku od 3 tjedna iznosila je .78. Kako u Hrvatskoj nije preveden niti validiran ovaj upitnik, korištena je metoda povratnog prijevoda (Su i Parham, 2002) pri čemu je skala prvotno prevedena s engleskog na hrvatski jezik od profesionalnog prevoditelja. Nakon toga je hrvatska verzija ponovno prevedena na engleski jezik od drugog profesionalnog prevoditelja koji nije bio upoznat s originalnom skalom kako bi se osigurala jezična i semantička ekvivalentnost prijevoda. Usporedbom verzija skale

nisu uočena odstupanja te je prihvaćena hrvatska verzija skale. Struktura ovog upitnika na hrvatskom jeziku je potvrđena, o čemu će biti više riječi kasnije, a dobiveni koeficijenti unutarnje konzistencije za pojedine subskale iznose .87 za potrebu za priznanjem, .84 za moralni elitizam, .85 za nedostatak empatije, .90 za ruminaciju te .89 za cijelu skalu interpersonalne viktimizacije.

Skala potrebe za dramom (Need for drama scale; Frankowski i sur., 2016, adaptirale Ćubela Adorić i suradnice, 2017) mjeri izraženost osobine ličnosti koju karakterizira interpersonalno manipuliranje uz istovremeno izigravanje žrtve. Ova skala trofaktorske strukture sastoji se od 12 čestica raspoređenih u subskalu interpersonalne manipulacije, subskalu impulzivne direktivosti i subskalu izigravanja žrtve. Subskala interpersonalne manipulacije (npr. *Neke stvari kažem ili napravim samo da vidim kako će drugi reagirati.*) obuhvaća četiri čestice koje zahvaćaju želju pojedinca da utječe na druge kako bi ostvario vlastite ciljeve i zadovoljio svoje potrebe. Subskala impulzivne direktivosti (npr. *Uvijek otvoreno kažem ono što mislim ili osjećam, a posljedice snosim poslije.*) sadrži tri čestice koje obuhvaćaju potrebu osobe da iznese mišljenje neovisno o tome je li prikladno te koje bi mogle biti moguće posljedice. Subskala izigravanja žrtve (npr. *Za neke mi se ljude čini da su u mojem životu samo zato da mi napakoste.*) ima pet čestica koje ispituju sklonost percipiranja sebe kao žrtve u svakodnevnim životnim okolnostima. Sudionici stupanj slaganja s tvrdnjama izražavaju koristeći se skalom od sedam stupnjeva na kojoj 1 označava „uopće se ne slažem“, a 7 „u potpunosti se slažem“. U ranijim istraživanjima na hrvatskom uzorku pouzdanost skale bila je zadovoljavajuća te je vrijednost Cronbach alpha koeficijenta iznosila .81 (Ninković i Ćubela Adorić, 2017; Vulin, 2019). Cronbach alpha koeficijent unutarnje konzistencije u ovom istraživanju za cijelu skalu je zadovoljavajući i iznosi .80, dok za pojedine subskale iznosi .74 za interpersonalnu manipulaciju, .70 za impulzivnu direktivnost i za izigravanje žrtve $\alpha = .77$.

Skala interpersonalne orijentacije (Bezinović, 2002) mjeri stav osobe prema generaliziranim drugima vodeći se Sullivanovom interpersonalnom teorijom. Sastoji se od 29 čestica raspoređenih na način da zahvaćaju dva generalna faktora; pozitivnu (filantropsku) i negativnu (mizantropsku) orijentaciju. Svaki od faktora sadrži dva subfaktora. Filantropska orijentacija sadrži subskalu potrebe za ljudima i subskalu prijateljstva, a ukazuje na stav vedrine i optimizma uz doživljavanje drugih kao generalno dobrih osoba. Subskala potrebe za ljudima (npr. *Za mene je važno da uvijek mogu biti s drugim ljudima.*) kao i subskala prijateljstva (npr. *Moje najveće bogatstvo je u mnogim prijateljstvima.*) sadrži osam čestica. Mizantropska

orijentacija obuhvaća subskalu nepovjerenja i socijalne izolacije, a podrazumijeva negativan stav prema drugim ljudima ukazujući na netrpeljivost i mržnju prema njima. Subskala nepovjerenja (npr. *Ljudi su surovi i nemam dovoljno povjerenja u njih.*) obuhvaća sedam čestica dok subskala socijalne izolacije (npr. *Sretan sam kad pronađem neki miran kutak gdje me drugi ljudi ne mogu uznemiravati.*) sadrži šest čestica. Zadatak sudionika je izraziti slaganje s prezentiranim tvrdnjama koristeći se skalom od 0 “uopće se ne slažem“ do 4 “u potpunosti se slažem“. Na orijentaciju ka ljudima ukazuju subskale prijateljstva i potrebe za ljudima, dok nepovjerenje predstavlja orijentaciju protiv ljudi, a socijalna izolacija orijentaciju od ljudi. Bezinović (2002) u svom istraživanju dobiva da su Cronbach koeficijenti pouzdanosti .85 za subskalu potreba za ljudima, .82 za subskalu prijateljstva, .81 za nepovjerenje te .79 za subskalu socijalne izolacije. Forko i Lotar (2012) koriste dvofaktorsko rješenje skale navodeći da je interpretabilnije. Pouzdanost skale filantropske orijentacije u njihovom je istraživanju iznosila $\alpha = .88$, dok je pouzdanost za skalu mizantropske orijentacije iznosila $\alpha = .83$. U ovom istraživanju provjerom pouzdanosti svih subskala uočeno je da bi uklanjanjem jedne čestice došlo do značajnijeg povećanja pouzdanosti i subskale potrebe za ljudima i ukupne filantropske orijentacije. Potom se provjerom i faktorske strukture skale uočilo da je čestica 28 (“*Često odlazim u kino da bih bio među ljudima.*”) nedovoljno zasićena faktorom (.19) te se toga ista uklonila zbog povećanja pouzdanosti subskale potrebe za ljudima, ali i skale filantropske orijentacije. Mogući razlog dobivanja ovakvog rezultata je potencijalna nerelevantnost same čestice u okviru ispitivanja potrebe za ljudima i filantropske orijentacije. Hlača (2017) ispitivanjem kulture odlaska u kino ustanovljuje da se posljednjih godina motivacija za odlazak u kino promijenila. Svoje rezultate objašnjava navodeći da poskupljenjem cijena ulaznica i lake dostupnosti filmova na različitim internetskim platformama sve manji broj ljudi bira odlazak u kino, a oni koji još uvijek odlaze u kino, kao primaran razlog navode samo iskustvo “spektakla” gledanja filma na velikom ekranu te održavanju tradicije odlaska u kino. Cronbach alpha koeficijenti nakon uklanjanja navedene čestice iznose .85 za subskalu potrebe za ljudima, .74 za subskalu prijateljstva, .77 za subskalu nepovjerenja i .73 za subskalu socijalne izolacije. Također, koeficijent unutarnje konzistencije za skalu filantropske orijentacije iznosi .88, a za skalu mizantropske orijentacije .85.

Skala laži iz Eysenckovog upitnika ličnosti-EPQ (Eysenck Personality Questionnaire; Eysenck, 1978; Lojk, 1979; prema Fastić-Pajk, 2005) cijeli upitnik pretpostavlja postojanje tri velika faktora, „superfaktora“ (psihoticizma, ekstraverzije i neuroticizma) koji predstavljaju osnovne tipove ličnosti. Upitnik sadrži 106 čestica koje su podijeljene u četiri

subskale. Od toga tri subskale zahvaćaju tri velika faktora, a četvrta za cilj ima mjerenje sklonost disimulaciji koju imaju sudionici, odnosno riječ je o subskali laži koja se naziva i faktorom socijalnog konformizma. U ovom istraživanju korištena je samo subskala laži (L-skala) koja sadrži 21 česticu (npr. *Jeste li uvijek spremni priznati pogrešku koju ste učinili?*), a zadatak sudionika je procijeniti vrijedi li navedeno ponašanje za njega/nju ili ne. Skala laži korištena je kako bi se kontroliralo svjesno iskrivljavanje odgovora s ciljem povoljnije prezentacije i ostavljanje boljeg dojma na druge. U ranijim istraživanjima Cronbach alpha koeficijent za navedenu subskalnu bio je u rasponu od .78 do .83 (Fiškuš i Švegar, 2018). U ovom istraživanju koeficijent unutarnje konzistencije iznosi .74.

Uravnoteženi inventar socijalno poželjnog odgovaranja (Balanced Inventory of Desirable Responding Paulhus, 1991; prema Fastić-Pajk, 2005) pretpostavlja postojanje dvije komponente socijalno poželjnog odgovaranja: samozavaravanje i upravljanje dojmovima. U ovom istraživanju korištena je samo skraćena subskala samozavaravanja koja sadrži 12 čestica. Subskala upravljanja dojma u visokoj je korelaciji sa skalom laži te se smatra drugim načinom zahvaćanja te dimenzije pa nije korištena u ovom istraživanju. Subskala samozavaravanja mjeri nesvjesnu tendenciju viđenja sebe u povoljnom svjetlu. Osoba se stoga, opisuje u povoljnom smjeru bez namjere da se svjesno prikaže u boljem svjetlu (npr. *Nikad ne zažalim za vlastitim odlukama.*). U ranijim istraživanjima Cronbach alpha pouzdanost skale nalazila se u rasponu od .64 (Fastić-Pajk, 2005) do .77 (Fiškuš i Švegar, 2018). Alpha koeficijent unutarnje konzistencije u ovom istraživanju iznosi .72.

3.3. Postupak

Provedeno je online istraživanje tijekom siječnja i veljače 2021. godine na uzorku studentica i studenata u Hrvatskoj. Poveznica na online upitnik distribuirana je putem Facebooka, Instagrama i Whatsapp (trenutačno najpopularnijih društvenih mreža) na nekoliko Sveučilišnih studentskih platformi te dijeljena od strane studenata koji imaju veliki broj pratitelja ili se nalaze u zatvorenim studentskim grupama, kako bi se zahvatio što veći broj studenata. Istraživanje je odobreno od Etičkog povjerenstva Odjela za psihologiju Sveučilišta u Zadru, a sudionici su sami donosili odluku žele li pristupiti upitniku te su na samom početku prije ispunjavanja, imali jasnu uputu s objašnjenom svrhom istraživanja, s naglaskom da je istraživanje anonimno te da u svakom trenutku mogu odustati. Ispunjavanje upitnika trajalo je od 10 do 15 minuta, a na kraju se nalazila zahvala svim sudionicima te e-mail adresa istraživača u slučaju nejasnoća ili nekih dodatnih pitanja vezanih za istraživanje.

4. Rezultati

Kako bi se odgovorilo na probleme u ovom istraživanju, prvotno se ispitala faktorska struktura Skale tendencije interpersonalne viktimizacije i to korištenjem eksploratorne, a kasnije konfirmatorne faktorske analize te se provjerila njena pouzdanost tipa unutarnje konzistencije i konvergentna valjanost. Nadalje, provjerila se pouzdanost svih instrumenata korištenih u istraživanju računajući Cronbach alpha koeficijente unutarnje konzistencije te da bi se opravdalo korištenje parametrijskih statističkih postupaka provjerene su distribucije varijabli. Uslijedilo je ispitivanje povezanosti svih varijabli u istraživanju koristeći parcijalne korelacije kako bi se kontrolirala davanja socijalno poželjnih odgovora te provjera razlika između muških i ženskih sudionika u tendenciji interpersonalne viktimizacije, sklonosti dramatiziranju te interpersonalnoj orijentaciji računanjem analize kovarijance. Svi rezultati u istraživanju izračunati su programima za statističku obradu SPSS 24.0 i AMOS 26.0.

4.1. Provjera faktorske strukture i pouzdanosti Skale tendencije interpersonalne viktimizacije

Skala tendencije interpersonalne viktimizacije sastoji se od četiri subskale pa je očekivana četverofaktorska struktura. S ciljem analiziranja faktorske strukture Skale tendencije interpersonalne viktimizacije u programu SPSS 24.0 izračunata je prvotno eksploratorna faktorska analiza koristeći se metodom maksimalne vjerojatnosti uz kosokutnu oblamin rotaciju, odnosno, načinom koji je korišten u originalnom radu Gabay i suradnika (2020) s obzirom da se očekuje da su faktori u međusobnim korelacijama. Kaiser-Guttman kriterij korišten je kao kriterij broja faktora koji će se zadržati, s tim da karakteristični korijen treba iznositi najmanje 1. Kao kriterij zadržavanja čestice uzeta je minimalna vrijednost zasićenosti od .50. Prema Kaiser-Gutman kriteriju, ekstrahirana su četiri faktora koji zajedno objašnjavaju 64.08% varijance. Faktor potrebe za priznanjem, kojeg visoko saturiraju prvih šest čestica, objašnjava 12.93% ukupne varijance. Faktor moralnog elitizma, kojem pripada idućih šest čestica, objašnjava 11.60% ukupne varijance, dok faktor nedostatka empatije, sa pripadajućih sljedećih šest čestica, objašnjava 8.83% varijance. Faktor ruminacije visoko saturira posljednje četiri čestice i objašnjava 30.72% preostale varijance. Rezultati faktorske analize prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1. Faktorska struktura Skale tendencije interpersonalne viktimizacije metodom maksimalne vjerojatnosti uz oblimin rotaciju

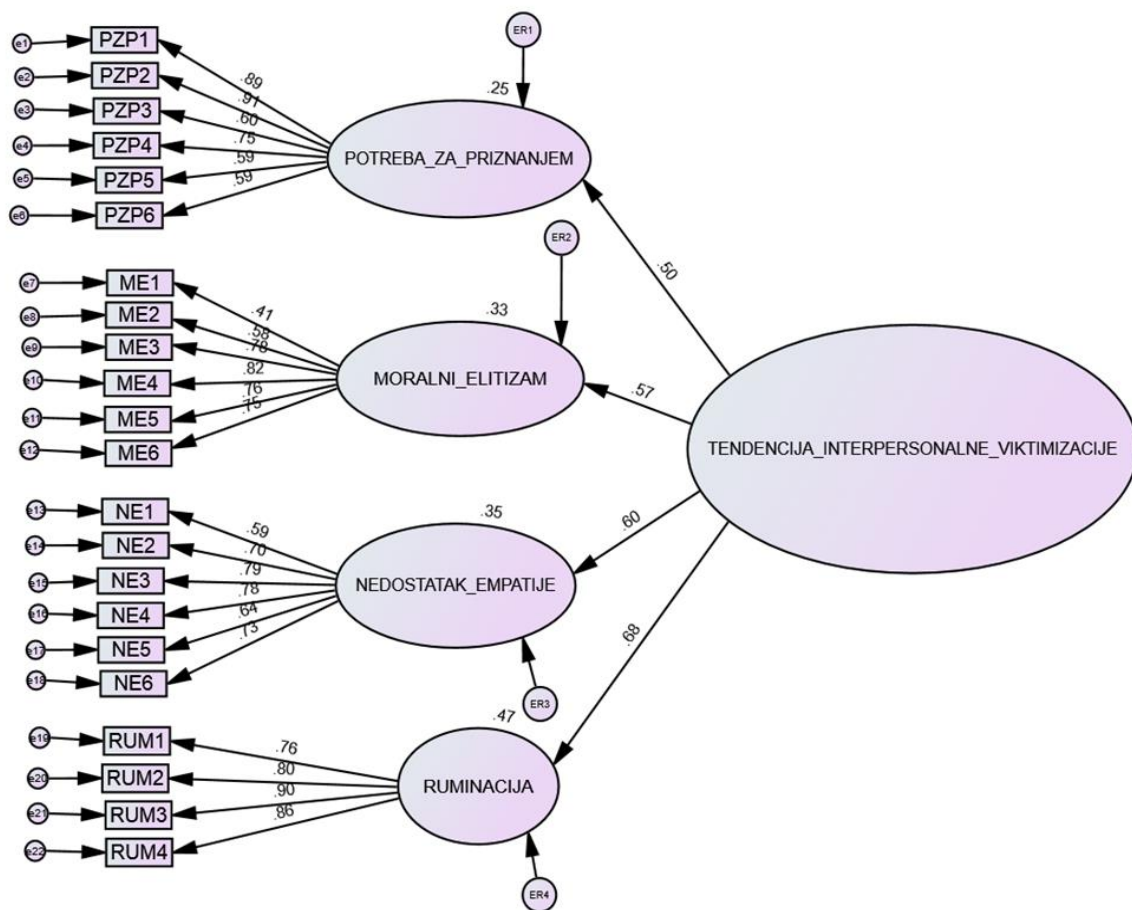
| Čestice | 1 | 2 | 3 | 4 |
|--|--------------|------------|------------|------------|
| 1. Važno mi je da ljudi koji me povrijede priznaju da mi je učinjena nepravda. | -0.90 | -.01 | .06 | -.06 |
| 2. Važno mi je da osoba koja me uvrijedila prizna da je njegovo/njezino ponašanje bilo pogrešno. | -0.95 | .03 | .05 | -.13 |
| 3. Ljuti me kad ljudi ne vjeruju da sam bio/la povrijeđen/a. | -0.52 | .09 | -.05 | .19 |
| 4. Važno mi je primiti ispriku od ljudi koji su me uvrijedili. | -0.74 | .06 | -.04 | -.01 |
| 5. Važno mi je da osoba koja me povrijedila osjeća krivnju zbog onoga što mi je učinila. | -0.57 | -.09 | .16 | .18 |
| 6. Osjećam se ljuto kada ljudi ignoriraju što se osjećam povrijeđeno. | -0.51 | .06 | -.03 | .22 |
| 7. Ostajem obziran/obzirna prema drugim ljudima čak i kada oni to ne zaslužuju. | -.05 | .52 | -.16 | -.08 |
| 8. Mislim da sam puno savjesnija/savjesniji i moralnija/moralniji u mojim odnosima s drugim ljudima u usporedbi s njihovim postupanjem prema meni. | -.11 | .58 | .04 | -.05 |
| 9. Ljudi često iskorištavaju moju dobrotu. | .09 | .81 | .03 | .04 |
| 10. Drugima dajem puno više nego što od njih dobivam. | -.03 | .79 | .08 | .02 |
| 11. Osjećam da drugi ljudi ne oklijevaju iskoristiti moje slabosti. | .04 | .64 | .13 | .23 |
| 12. Ljudi zahtijevaju mnogo od mene bez iskazivanja zahvalnosti. | -.00 | .63 | .24 | .11 |
| 13. Kad se ljudi koji su mi bliski osjećaju povrijeđeno zbog mojih postupaka, jako mi je važno razjasniti da je pravda na mojoj strani. | -.15 | -.11 | .62 | -.08 |
| 14. Ljudi koji se nađu uvrijeđeno zbog mene misle samo na sebe. | .07 | .01 | .71 | .06 |
| 15. Ljudi koji tvrde da sam pogrešno postupio/la žele da to priznam kako bi mogli iskoristiti situaciju. | .08 | .13 | .81 | -.04 |
| 16. Ljudi tvrde da sam ih povrijedio/la jer ne mogu vidjeti da su oni ti koji mene povrijeđuju. | .04 | .13 | .71 | .08 |
| 17. Glavni razlog zbog kojeg se ljudi nađu uvrijeđeni zbog mene je što ne mogu vidjeti stvari iz moje perspektive. | .00 | .10 | .60 | .04 |
| 18. Jako mi je važno da ljudi koje sam uvrijedio/la shvate da ni oni nisu u pravu. | -.11 | -.11 | .73 | .01 |
| 19. Jako mi je teško prestati razmišljati o nepravdi koju su mi drugi nanijeli. | -.09 | -.02 | .07 | .68 |
| 20. Danima nakon što me netko uvrijedio jako sam zaokupljen/a nepravdom koja mi je učinjena. | .25 | -.01 | .01 | .75 |
| 21. Preplavljen/a sam s više ljutnje nego što bih želio/željela svaki put kad se sjetim ljudi koji su me povrijedili. | .02 | .03 | .02 | .89 |
| 22. Preplavljen/a sam negativnim osjećajima svaki put kad se sjetim ljudi koji su me povrijedili. | .04 | .02 | -.05 | .90 |
| Postotak objašnjene varijance (%) | 12.93 | 11.60 | 8.83 | 30.72 |

Napomena: 1 - Potreba za priznanjem; 2 - Moralni elitizam; 3 - Nedostatak empatije; 4 - Ruminacija

Nakon utvrđivanja da se dobiveni rezultati uistinu formiraju u četiri, ranije u radu pretpostavljena faktora, provedena je konfirmatorna faktorska analiza drugog reda. S obzirom da su autori Gabay i suradnici (2020) u originalnom radu koristili AMOS 26.0 i u ovom radu korišten je taj statistički program s metodom maksimalne vjerojatnosti za procjenu parametara. Pri procjeni stupnja slaganja pretpostavljenog modela s podacima, korišteni su sljedeći parametri: test hi-kvadrat i relativni hi kvadrat indeks, CFI (Comparative Fit Index), TLI

(Tucker-Lewis Index), RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) i SRMR (Standardized Root Mean Square). Kako bi se utvrdilo prihvatljivo slaganje modela s podacima potrebno je da vrijednosti CFI i TLI budu jednake ili veće od .90 (Marsh i sur., 1988), SRMR i RMSEA vrijednosti trebale bi se kretati od .05 do .10 (Brown i Cudeck, 1993), a vrijednost relativnog hi kvadrat indeksa u rasponu od 1 do 5 ukazuju na zadovoljavajuće pristajanje modela podacima, dok vrijednosti manje od 3 ukazuju na dobro slaganje modela s podacima (Brown, 2006). Dobivene vrijednosti indeksa slaganja modela s podacima prikazane su u Tablici 2., a sami prikaz cijelog početnog modela vidi se na Slici 1.

Slika 1. Konfirmatorna faktorska analiza drugog reda Skale tendencije interpersonalne viktimizacije, Početni model



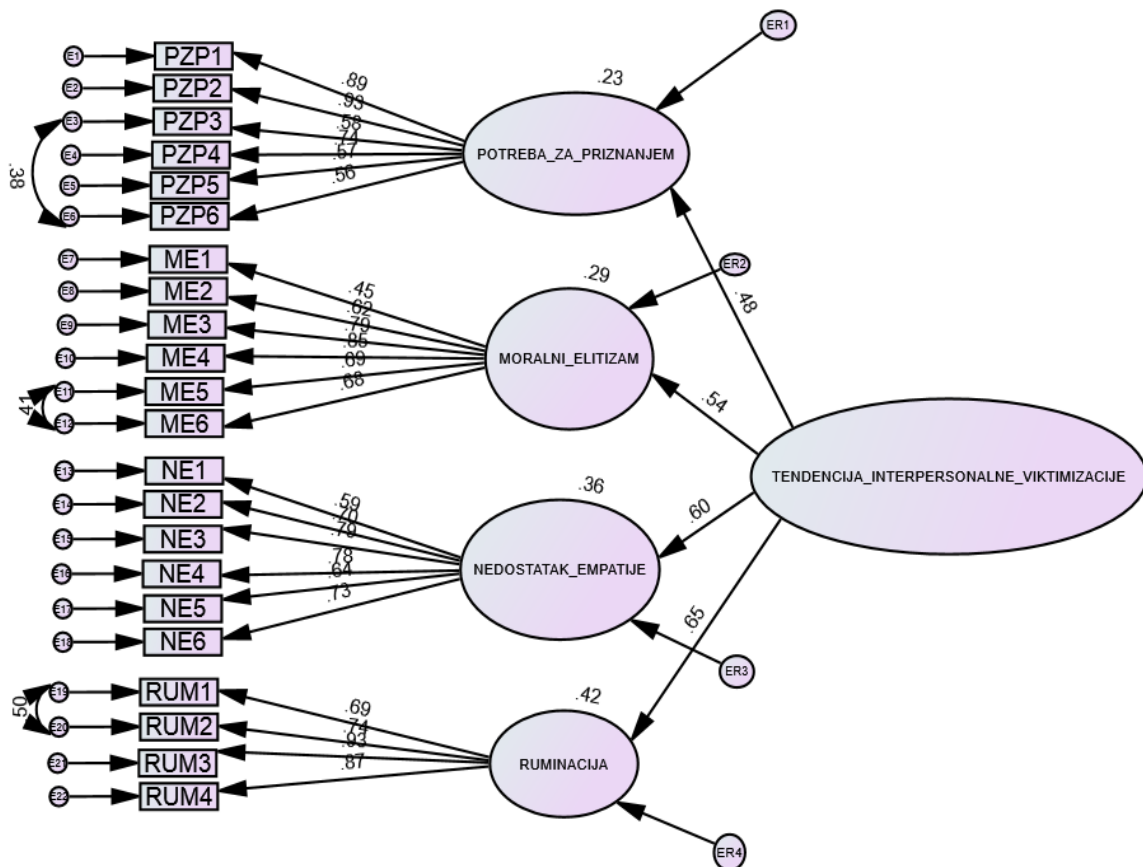
Tablica 2. Indeksi slaganja za modele Skale tendencije interpersonalne viktimizacije na razini faktora drugog reda (N=351)

| Indeksi slaganja | χ^2 | df | χ^2/df | CFI | TLI | RMSEA | SRMR |
|----------------------|------------|-----|-------------|-----|-----|-------|------|
| Početni model | 782.65** | 205 | 3.8 | .86 | .85 | .081 | .081 |
| Modificirani model | 605.833** | 202 | 2.99 | .91 | .90 | .070 | .079 |
| Jednofaktorski model | 2326.809** | 206 | 11.29 | .50 | .43 | .171 | .145 |

** $p < .01$

Rezultati indeksa slaganja početnog modela s podacima ukazuju da model općenito ne odgovara dobro podacima. Dobiveni podaci ukazuju na loše (CFI, TLI), do prihvatljivo slaganje modela s podacima (χ^2/df , RMSEA, SRMR). Značajnost hi kvadrata modela očekivana je s obzirom na njegovu osjetljivost na veličinu uzorka, odnosno do značajnosti može doći kod svih uzoraka koji imaju više od 200 sudionika (Schumacker i Lomax 2004). Stoga je preporučljivo fokusiranje na druge parametre slaganja, u prvom redu relativni hi kvadrat. U ovom slučaju ni drugi kriteriji nisu upotpunosti zadovoljeni pa su razmotreni modifikacijski indeksi i sukladno tome modificiranje predloženog, početnog modela. Osim toga, provjerila se jednofaktorska struktura modela, ali kao što je vidljivo u Tablici 2, tako postavljen model jako loše odgovara podacima. Kako su parovi čestica PZP3 („*Ljuti me kad ljudi ne vjeruju da sam bio/la povrijeđen/a.*“) i PZP6 („*Osjećam se ljuto kada ljudi ignoriraju što se osjećam povrijeđeno.*“), ME5 („*Osjećam da drugi ljudi ne oklijevaju iskoristiti moje slabosti.*“) i ME6 („*Ljudi zahtijevaju mnogo od mene bez iskazivanja zahvalnosti.*“) te RUM19 („*Jako mi je teško prestati razmišljati o nepravdi koju su mi drugi nanijeli.*“) i RUM20 („*Danima nakon što me netko uvrijedio jako sam zaokupljen/a nepravdom koja mi je učinjena.*“) sadržajno jako slične za pretpostaviti je da dijele dio varijance koji nije zahvaćen latentnim faktorima. Uvođenjem dodatnih parametara došlo je do značajnog poboljšanja slaganja modela s podacima (Tablica 2) te sada modificirani model pokazuje dobro slaganje s podacima. Na Slici 2 prikazan je potpuni izgled modificiranog modela, a unutar Tablice 3 koeficijenti unutarne konzistencije cijele Skale tendencije interpersonalne viktimizacije i njenih propadajućih subskala koji pokazuju visoku pouzdanost.

Slika 2. Konfirmatorna faktorska analiza drugog reda Skale tendencije interpersonalne viktimizacije, modificirani model



Tablica 3. Prikaz koeficijenata unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) za Skalu tendencije interpersonalne viktimizacije te njenih subskala

| Faktori | Cronbach alpha |
|--|----------------|
| Subskala potrebe za priznanjem | .87 |
| Subskala moralnog elitizma | .84 |
| Subskala nedostataka empatije | .85 |
| Subskala ruminacije | .90 |
| Tendencija interpersonalne viktimizacije | .89 |

4.2. Deskriptivni parametri mjernih instrumenata

Nakon provedbe faktorske analize i provjeravanja pouzdanosti, u Tablici 4 su prikazani deskriptivni parametri korištenih mjernih instrumenata i njihovih subskala. Iz Tablice 4 je vidljivo da su na Skali interpersonalne orijentacije rezultati sudionika pomaknuti prema višim vrijednostima od prosjeka, kad je riječ o subskalama potrebe za ljudima i prijateljstva, te sukladno tome prema višim vrijednostima pomaknuti su i rezultati u odnosu na prosječnu vrijednost i na ukupnoj filantropskoj orijentaciji. Istovremeno, sudionici na subskalama nepovjerenja i socijalne izolacije imaju ispodprosječne vrijednosti te je također taj trend zahvaćen na ukupnoj mizantropskoj orijentaciji. Unutar Skale potrebe za dramom rezultati sudionika za subskale impulzivne direktности i izigravanja žrtve su pomaknuti prema nešto višim vrijednostima u odnosu na prosječne vrijednosti, dok za subskalnu interpersonalne manipulacije sudionici imaju ispodprosječne rezultate. Ovakav prikaz prosječnih rezultata očekivan je s obzirom da je i u ranijim istraživanjima (Vulin, 2019) rezultat na subskali interpersonalne manipulacije pomaknut prema nižim vrijednostima uz objašnjenje autorice da je ispitanicima lako shvatiti da je riječ o nepoželjnoj karakteristici te se stoga okreću davanju socijalno poželjnih odgovora, iako je anonimnost sudionika zajamčena. Također, smatra se da više prosječne vrijednosti na subskali impulzivne direktnosti mogu ukazivati na nedovoljnost korištenja svega tri čestice za postizanje konstruktne valjanosti, ali i da se čestice možda mogu protumačiti od strane sudionika kao one koje mjere iskrenost ili hrabrost (*“Uvijek otvoreno kažem ono što mislim ili osjećam, a posljedice snosim kasnije.”*) što uzrokuje da sudionici imaju tendenciju davanja ekstremnijih odgovora viših vrijednosti (Vulin, 2019). Prosječni rezultati za Skalu tendencija interpersonalne viktimizacije kao i za sve pripadajuće subskale su pomaknute prema višim vrijednostima. Rezultati su očekivani s obzirom da su i autori skale utvrdili pomak prema iznadprosječnim vrijednostima (Gabay i sur, 2020). Usporedbom ukupnih ispodprosječnih rezultata sudionika na Skali laži i Skali samozavaravanja može se zaključiti da u prosjeku sudionici nemaju tendenciju davanja socijalno poželjnih odgovora. Ipak zanimljivo je ustvrditi da rezultati pokazuju da su u prosjeku sudionici istraživanja skloniji samozavaravanju, odnosno da percipiraju sebe u povoljnijem svjetlu te da uistinu vjeruju u takvu sliku sebe, dok im je u prosjeku manje izraženo svjesno upravljanje vlastitom samoprezentacijom.

Tablica 4. Deskriptivna statistika za mjerne instrumente uključene u ovo istraživanje ($N = 351$)

| | <i>M</i> | <i>Sd</i> | Minimum | Maksimum |
|---|----------|-----------|---------|----------|
| Interpersonalna orijentacija | | | | |
| Subskala potrebe za ljudima | 16.11 | 5.42 | 1.00 | 28.00 |
| Subskala prijateljstva | 19.45 | 4.90 | 2.00 | 31.00 |
| Subskala nepovjerenja | 10.86 | 4.68 | 1.00 | 27.00 |
| Subskala socijalne izolacije | 7.88 | 3.96 | 0.00 | 19.00 |
| Filantropska orijentacija | 35.56 | 9.68 | 3.00 | 59.00 |
| Mizantropska orijentacija | 18.75 | 7.63 | 2.00 | 44.00 |
| Sklonost dramatiziranju | | | | |
| Subskala interpersonalne manipulacije | 2.85 | 1.20 | 1.00 | 7.00 |
| Subskala impulzivne direktности | 4.55 | 1.32 | 1.00 | 7.00 |
| Subskala izigravanja žrtve | 3.66 | 1.16 | 1.00 | 7.00 |
| Skala potrebe za dramom | 3.61 | 0.89 | 1.50 | 6.83 |
| Tendencija interpersonalne viktimizacije | | | | |
| Subskala potrebe za priznanjem | 4.85 | 1.35 | 1.00 | 7.00 |
| Subskala moralnog elitizma | 4.52 | 1.18 | 1.50 | 7.00 |
| Subskala nedostatka empatije | 3.54 | 1.29 | 1.00 | 7.00 |
| Subskala ruminacije | 3.78 | 1.61 | 1.00 | 7.00 |
| Skala tendencije interpersonalne viktimizacije | 4.21 | 0.93 | 1.45 | 7.00 |
| Skala laži | 7.28 | 3.55 | 0.00 | 18.00 |
| Skala samozavaravanja | 5.04 | 2.15 | 0.00 | 12.00 |

Normalnost distribucija provjerena je korištenjem Kolmogorov-Smirnov testa (Tablica 5). Normalne distribucije rezultata utvrđene su za Skalu tendencije interpersonalne viktimizacije i njenu subskalu moralnog elitizma, također za Skalu potrebe za dramom i za subskalu potrebe za ljudima te za skalu mizantropske orijentacije, što znači da navedeni instrumenti osiguravaju dobru diskriminaciju sudionikovih sudionika. Iako su na drugim varijablama uočena odstupanja od normalne distribucije, kako se navedeni test često smatra prestrogim, Field (2005) navodi da se indeksi asimetričnosti i zakrivljenosti također mogu koristiti kao pokazatelji normaliteta distribucije. Tada njihove vrijednosti, kako bi se potvrdila normalnost, trebaju biti jednake nuli ili blizu nje (+/-1). Vrijednosti za indekse asimetričnosti i

za indekse zakrivljenosti su prihvatljivi (Tablica 5) te su u daljnjoj obradi rezultata korišteni parametrijski postupci.

Tablica 5. Prikaz rezultata Kolmogorov-Smirnov testa te indeksa asimetričnosti i spljoštenosti za mjerne instrumente uključene u ovo istraživanje ($N = 351$)

| | <i>Kolmogorov- Smirnov test</i> | Indeks asimetričnosti | Indeks spljoštenosti |
|---|-------------------------------------|----------------------------------|---------------------------------|
| Interpersonalna orijentacija | | | |
| Subskala potrebe za ljudima | .052* | -0.19 | -0.22 |
| Subskala prijateljstva | .087** | -0.51 | 0.50 |
| Subskala nepovjerenja | .049* | 0.17 | 0.11 |
| Subskala socijalne izolacije | .081** | 0.32 | -0.32 |
| Filantropska orijentacija | .066** | -0.38 | 0.04 |
| Mizantropska orijentacija | .044* | 0.24 | 0.21 |
| Sklonost dramatiziranju | | | |
| Subskala interpersonalne manipulacije | .086** | 0.40 | -0.16 |
| Subskala impulzivne direktности | .078** | -0.06 | -0.44 |
| Subskala izigravanja žrtve | .058** | 0.17 | -0.10 |
| Skala potrebe za dramom | .044* | 0.15 | -0.01 |
| Tendencija interpersonalne viktimizacije | | | |
| Subskala potrebe za priznanjem | .077** | -0.74 | 0.43 |
| Subskala moralnog elitizma | .042* | -0.09 | -0.42 |
| Subskala nedostatka empatije | .076** | -0.06 | -0.46 |
| Subskala ruminacije | .067** | 0.11 | -0.70 |
| Skala tendencije interpersonalne viktimizacije | .036* | -0.05 | 0.11 |
| Skala laži | .090** | 0.36 | -0.25 |
| Skala samozavaravanja | .117** | 0.09 | -0.17 |

* $p < .05$, ** $p < .01$

Kako bi se ispitala konvergentna valjanost Skale tendencije interpersonalne viktimizacije izračunate su parcijalne korelacije između ove skale i njenih subskala sa Skalom potrebe za dramom i njenim pripadajućim subskalama (Tablica 6). Također, u Tablici 1 u Prilogu prikazani su Pearsonovi koeficijenti povezanosti navedenih varijabli. Naime, zbog konstrukata koji se ispituju za pretpostaviti je da će sudionici davati socijalno poželjne

odgovore. Stoga su kao kontrolne varijable uključene Skala laži (L-skala) iz Eysenckovog upitnika ličnosti i subskala samozavaravanja iz Ujednačenog inventara poželjnog odgovaranja čije su korelacije sa svim ostalim varijablama prikazane unutar Tablice 5 u Prilogu. Utvrđene su pozitivne i statistički značajne korelacije između gotovo svih varijabli. Korelacija nije značajna između subskala interpersonalne manipulacije i moralnog elitizma, kao ni između impulzivne direktности i moralnog elitizma. Utvrđene su očekivano, visoke pozitivne korelacije navedenih skala s njihovim subskalama, te su subskele pojedinih skala međusobno bile značajno povezane. Što se tiče odnosa između dvije skale, utvrđena je pozitivna povezanost između rezultata na Skali potrebe za dramom i Skali tendencije interpersonalne viktimizacije, što bi značilo da oni koji imaju izraženiju tendenciju interpersonalne viktimizacije ujedno pokazuju veću potrebu za dramom. Ukupni rezultat na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije pozitivno je povezan i sa svim subskalama Potrebe za dramom, interpersonalnom manipulacijom, impulzivnom direktnošću, a najveću povezanost ima očekivano sa subskalom izigravanja žrtve. Utvrđena je niska pozitivna povezanost između potrebe za priznanjem te interpersonalne manipulacije, impulzivne direktnosti, izigravanja žrtve te cijele Skale potrebe za dramom. Nadalje, moralni elitizam pozitivno korelira s izigravanjem žrtve i potrebom za dramom, dok ruminacija pozitivno korelira s impulzivnom direktnošću, izigravanjem žrtve te potrebom za dramom. Također, korelacija nedostatka empatije je pozitivna s interpersonalnom manipulacijom, impulzivnom direktnošću, izigravanjem žrtve i potrebom za dramom. Ovakvi rezultati u skladu su s početnim pretpostavkama o međusobnoj pozitivnoj povezanosti konstrukata te sugeriraju dobru konvergentnu valjanost instrumenta.

Tablica 6. Prikaz korelacija između Skale tendencije interpersonalne viktimizacije i Skale potrebe za dramom uz kontrolu socijalno poželjnog odgovaranja (N=351)

| | 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. | 7. | 8. |
|--|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| 1.Potreba za priznanjem | 1 | | | | | | | |
| 2.Moralni elitizam | .24** | 1 | | | | | | |
| 3. Nedostatak empatije | .27** | .34** | 1 | | | | | |
| 4. Ruminacija | .40** | .30** | .37** | 1 | | | | |
| 5.Tendencija interpersonalne viktimizacije | .71** | .66** | .72** | .71** | 1 | | | |
| 6.Interpersonalna manipulacija | .13* | .09 | .36** | .18** | .27** | 1 | | |
| 7.Impulzivna direktnost | .21** | .07 | .12* | .24** | .23** | .28** | 1 | |
| 8.Izigravanje žrtve | .23** | .56** | .35** | .43** | .55** | .29** | .24** | 1 |
| 9. Potreba za dramom | .27** | .38** | .40** | .41** | .52** | .70** | .64** | .79** |

* $p < .05$, ** $p < .01$

4.3. Odnos tendencije interpersonalne viktimizacije i sklonosti dramatičiranju s interpersonalnom orijentacijom

Kako bi se ispitali odnosi između navedenih konstrukata izračunate su parcijalne korelacije te su radi usporedbe izračunati i Pearsonovi koeficijenti korelacije koji se nalaze u Tablici 2 i 3 u Prilogu. S obzirom na statistički značajne pozitivne povezanosti Skala tendencije interpersonalne viktimizacije i potrebe za dramom (Tablica 6), ispitivanje njihovog odnosa s interpersonalnom orijentacijom provedeno je uz naizmjeničnu kontrolu navedenih varijabli. Također, zbog mogućnosti davanja socijalno poželjnih odgovora kao kontrola korištene su i Skala laži (L-skala) iz Eysenckovog upitnika ličnosti i subskala samozavaravanja iz Ujednačenog inventara poželjnog odgovaranja kako bi se utvrdio što realniji korelacijski odnos među varijablama. Dobiveni rezultati prikazani su u Tablici 7 i Tablici 8.

Tablica 7. Parcijalne korelacije Skale interpersonalne orijentacije i Skale interpersonalne viktimizacije uz kontrolu socijalno poželjnog odgovaranja i rezultata na Skali potrebe za dramom ($N=351$)

| | 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. | 7. | 8. | 9. | 10. |
|----------------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|-------|-------|-------|-------|-------|
| 1.Potreba za ljudima | 1 | | | | | | | | | |
| 2.Prijateljstvo | .75** | 1 | | | | | | | | |
| 3.Nepovjerenje | -.19** | -.20** | 1 | | | | | | | |
| 4.Socijalna izolacija | -.52** | -.41** | .47** | 1 | | | | | | |
| 5.Mizantropska orijentacija | -.41** | -.35** | .86** | .85** | 1 | | | | | |
| 6.Filantropska orijentacija | .94** | .93** | -.21** | -.50** | -.41** | 1 | | | | |
| 7.Potreba za priznanjem | .17** | .20** | .01 | .02 | .02 | .20** | 1 | | | |
| 8.Moralni elitizam | .15** | .24** | .03 | -.01 | .02 | .21** | .16** | 1 | | |
| 9.Nedostatak empatije | .20** | .11* | .25** | .11* | .21** | .17** | .21** | .23** | 1 | |
| 10.Ruminacija | -.00 | -.04 | .20** | .16** | .21** | -.02 | .33** | .09 | .26** | 1 |
| 11.Interpersonalna viktimizacija | .21** | .21** | .18** | .11* | .17** | .23** | .71** | .55** | .67** | .62** |

* $p < .05$, ** $p < .01$

Uz kontrolu cijele skale, ali i dimenzija potrebe za dramom te socijalno poželjnog odgovaranja, dobivene su niske pozitivne povezanosti subskele potrebe za ljudima i prijateljstva s većinom dimenzija interpersonalne viktimizacije, osim za ruminaciju s kojom subskele nisu značajno povezane. Što se tiče povezanosti nepovjerenja i socijalne izolacije s dimenzijama interpersonalne viktimizacije, dobivene su niske pozitivne korelacije s dvije

dimenzije interpersonalne viktimizacije, nedostatkom empatije i ruminacijom, te je utvrđena i pozitivna povezanost s ukupnim rezultatom na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije. Sukladno povezanostima dobivenima na pojedinim subskalama, filantropska orijentacija nisko korelira s potrebom za priznanjem, moralnim elitizmom, nedostatkom empatije i cijelom Skalom interpersonalne viktimizacije dok je mizantropska orijentacija pozitivno povezana s nedostatkom empatije i ruminacijom te s rezultatom na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije (Tablica 7).

Tablica 8. Prikaz koeficijenata parcijalne korelacije Skale interpersonalne orijentacije i potrebe za dramom uz kontrolu socijalno poželjnog odgovaranja i rezultata na Skali interpersonalne viktimizacije (N=351)

| | 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. | 7. | 8. | 9. |
|--------------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|-------|-------|-------|
| 1.Potreba za ljudima | 1 | | | | | | | | |
| 2.Prijateljstvo | .76** | 1 | | | | | | | |
| 3.Nepovjerenje | -.28** | -.28** | 1 | | | | | | |
| 4.Socijalna izolacija | -.59** | -.47** | .48** | 1 | | | | | |
| 5.Mizantropska orijentacija | -.50** | -.43** | .87** | .85** | 1 | | | | |
| 6.Filantropska orijentacija | .94** | .93** | -.30** | -.56** | -.50** | 1 | | | |
| 7.Interpersonalna manipulacija | -.04 | -.05 | .18** | .02 | .12* | -.05 | 1 | | |
| 8.Impulzivna direktnost | .13* | .14* | .09 | -.13* | -.02 | .14* | .24** | 1 | |
| 9.Izigravanje žrtve | -.18** | -.20** | .41** | .23** | .37** | -.20** | .24** | .19** | 1 |
| 10. Potreba za dramom | -.06 | -.07 | .34** | .07 | .24** | -.07 | .71** | .65** | .72** |

* $p < .05$, ** $p < .01$

Uz kontrolu cijele skale, ali i dimenzija interpersonalne viktimizacije te socijalno poželjnog odgovaranja, subskele potrebe za ljudima i prijateljstva, koje čine filantropsku orijentaciju, nisko su pozitivno povezane s impulzivnom direktnosti, a istovremeno nisko negativno povezane s izigravanjem žrtve dok s cijelom Skalom potrebe za dramom ni drugim subskalama nemaju značajne povezanosti. Nadalje, pozitivne korelacije subskele nepovjerenja s dimenzijama interpersonalne manipulacije i izigravanja žrtve kreću se od niskih do umjerenih, s tim da je nepovjerenje umjereno pozitivno povezano s ukupnim rezultatom na Skali potrebe za dramom. Socijalna izolacija nisko je pozitivno povezana s izigravanjem žrtve, a nisko negativno povezana s impulzivnom direktnosti te ujedno nema značajne povezanosti sa subskalom interpersonalne manipulacije ni s cijelom Skalom potrebe za dramom. Za

mizantropsku orijentaciju, koja je skup rezultata socijalne izolacije i nepovjerenja, dobivene su niske pozitivne povezanosti s interpersonalnom manipulacijom i cijelom Skalom potrebe za dramom, a umjereno pozitivna korelacija s izigravanjem žrtve (Tablica 8).

4.4. Razlike među muškarcima i ženama u izraženosti tendencije interpersonalne viktimizacije, sklonosti dramatiziranju te interpersonalne orijentacije

Kako bi se provjerilo razlikuju li se muškarci i žene u izraženosti potrebe za dramom, interpersonalnoj orijentaciji i tendenciji interpersonalne viktimizacije provedena je analiza kovarijance (ANCOVA) na svim zavisnim varijablama uz kovarijatu socijalno poželjnog odgovaranja (Tablica 9). Također, Leveneovim testom ispitana je, kao jedna od pretpostavki bitnih za korištenje analize kovarijance, homogenost varijanci čiji su rezultati prikazani u Tablici 4 u Prilogu, a ukazuju na homegenost varijance.

Tablica 9. Analiza kovarijance na različitim zavisnim varijablama s obzirom na spol sudionika uz kovarijatu socijalno poželjnog odgovaranja ($N_m=88$, $N_z=259$)

| Varijable | M | | SD | | F | η_p^2 |
|-------------------------------|----------|-------|----------|------|--------|------------|
| | Muškarci | Žene | Muškarci | Žene | | |
| Potreba za ljudima | 15.53 | 16.26 | 5.60 | 5.28 | 1.73 | .01 |
| Prijateljstvo | 19.10 | 19.55 | 5.40 | 4.65 | .66 | .00 |
| Nepovjerenje | 11.81 | 10.56 | 4.10 | 4.83 | 6.13 | .00 |
| Socijalna izolacija | 7.96 | 7.87 | 3.78 | 4.04 | .30 | .00 |
| Mizantropska orijentacija | 9.93 | 9.22 | 3.28 | 3.98 | 3.23 | .01 |
| Filantropska orijentacija | 17.31 | 17.90 | 5.18 | 4.65 | 1.32 | .00 |
| Interpersonalna manipulacija | 3.40 | 2.65 | 1.28 | 1.11 | 12.52* | .02 |
| Impulzivna direktност | 4.55 | 4.56 | 1.13 | 1.38 | .23 | .00 |
| Izigravanje žrtve | 3.77 | 3.62 | .98 | 1.22 | 2.12 | .01 |
| Potreba za dramom | 3.91 | 3.61 | .80 | .90 | 3.75* | .02 |
| Potreba za priznanjem | 4.65 | 4.91 | 1.37 | 1.34 | 2.98 | .01 |
| Moralni elitizam | 4.37 | 4.55 | 1.09 | 1.19 | .54 | .01 |
| Nedostatak empatije | 3.81 | 3.51 | 1.11 | 1.34 | 1.72 | .01 |
| Ruminacija | 3.76 | 3.80 | 1.69 | 1.58 | .39 | .00 |
| Interpersonalna viktimizacija | 4.17 | 4.17 | .91 | .96 | .41 | .00 |

η_p^2 –parcijalna kvadrirana eta kao mjera veličine efekta

Dobiveni rezultati ukazuju na nepostojanje značajnog efekta spola na većini zavisnih varijabli, osim na interpersonalnoj manipulaciji i potrebi za dramom. Muškarci koji su

sudjelovali u istraživanju iskazuju veću potrebu za dramom te češće koriste interpersonalnu manipulaciju u odnosu na sudionice (Tablica 9).

5. Rasprava

S obzirom da se pretpostavlja da je jednim dijelom pojedinčeva ličnost povezana s njegovom interpersonalnom orijentacijom, koja je rezultat neadekvatnih interakcija s roditeljima još u djetinjstvu (Broom, 2010), vodeća smjernica u ovom istraživanju bilo je ispitivanje odnosa orijentacije osobe s maladaptivnim osobinama ličnosti, odnosno sklonosti dramatičiranju i tendenciji interpersonalne viktimizacije. Obe osobine relativno su nedavno definirane, te međusobno nikad ranije ispitivane. Upravo zato u ovom istraživanju proučavan je odnos sklonosti dramatičiranju, interpersonalne viktimizacije i interpersonalne orijentacije.

5.1. Faktorska analiza i provjera konvergentne valjanosti Skale tendencije interpersonalne viktimizacije

Skalu tendencije interpersonalne viktimizacije konstruirali su istraživač Gabay i suradnici 2020. godine s ciljem mjerenja izraženosti permanentnog osjećaja o sebi kao žrtvi u različitim vrstama interpersonalnih odnosa. S obzirom da je skala nedavno konstruirana i kao što je već rečeno, ovo je njena prva adaptacija na hrvatski jezik, jedan od ciljeva ovog istraživanja bio je validirati skalu na uzorku hrvatskih studenata te ispitati njenu konvergentnu valjanost uspoređujući je sa Skalom potrebe za dramom. Kako su Gabay i suradnici (2020) u svom istraživanju prvotno utvrdili četverofaktorsku strukturu ove skale, isto se očekivalo i u ovom istraživanju. Faktorska struktura Skale tendencije interpersonalne viktimizacije potvrđena je te je u skladu s teorijskim očekivanjima došlo do raspoređenja zasićenja čestica u četiri faktora, u ovom istraživanju nazvana sukladno nazivima u engleskoj inačici upitnika; potreba za priznanjem, moralni elitizam, nedostatak empatije i ruminiranje. Konfirmatornom faktorskom analizom ispitana je pretpostavljena četverofaktorska struktura s jednim faktorom višeg reda te je pokazano da takav model bolje pristaje podacima uz koreliranje reziduala triju parova čestica kada svi indeksi slaganja ukazuju na dobro slaganje modela s podacima. Provjerom pouzdanosti za svaki faktor te za ukupni rezultat na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije dobiveni su zadovoljavajući rezultati, a faktorska zasićenja svih čestica u ponuđenom modificiranom modelu su zadovoljavajuća, osim 7 čestice („*Ostajem obziran/obzirna prema drugim ljudima čak i kada oni to ne zaslužuju.*“) koja se nalazi malo ispod preporučenog zasićenja od 0.5. Takvo zasićenje ukazivalo bi na potencijalno

neodgovarajući prijevod te moguće izbacivanje čestice, ali i autori u originalnom radu iako dobivaju niže od preporučenog zasićenja biraju zadržati tu česticu s obzirom da se njenim izbacivanjem ne povećava razmjerno ni pouzdanost skale, kao ni postotak objašnjene varijance.

Drugi dio prvog problema definiranog u ovom istraživanju, bio je provjeriti konvergentnu valjanost Skale tendencije interpersonalne viktimizacije. Konvergentna valjanost je ispitivanje povezanosti između različitih mjera istog konstrukta (Kisela, 2005). U ovom istraživanju ona se provjerila ispitivanjem povezanosti rezultata dobivenih na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije s rezultatima dobivenima na subskali izigravanja žrtve jer bi po operacionalizaciji obje trebale zahvaćati isti konstrukt. Također, s obzirom da je cilj u ovom istraživanju bio ispitati i povezanost svih istraživanih varijabli uz kontrolu socijalno poželjnog odgovaranja, izračunate su odmah i sve korelacije između obje skale kako bi se mogao bolje definirati i pojasniti njihov međuodnos. Iako povezanost ovih dvaju konstrukata nikada nije ispitivana, niz ranije provedenih istraživanja dao je naslutiti dobivanje značajnih povezanosti između dviju skala (Garandau i Cillessen, 2006), te da će se i sukladno tomu potvrditi i dobra konvergentna valjanost instrumenta.

Utvrđena je umjereno do visoka pozitivna povezanost između subskale izigravanja žrtve iz Skale potrebe za dramom te ukupnog rezultata na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije. Dobivanje ovog rezultata ukazuje na dobru konvergentnu valjanost instrumenta. Također, dobivene su umjerene pozitivne povezanosti svih pripadajućih subskala interpersonalne viktimizacije sa subskalom izigravanja žrtve, što potvrđuje njihovu značajnost u definiranju izraženosti tendencije interpersonalne viktimizacije, odnosno tendencije zauzimanja pozicije žrtve. U nastavku su ponuđena objašnjenja uske povezanosti ovih dvaju mjernih instrumenata.

Primjerice, Galić (2019) objašnjavajući rezultate dobivene u svom istraživanju navodi da osobe sklone dramiziranju koriste manipulaciju, impulzivnu izravnost i oslikavanje sebe kao osobe kojoj se uvijek događaju loše stvari kao sredstva privlačenja pažnje partnera te zadovoljavanja njihove potrebe za priznavanjem, odnosno potvrđivanjem određene slike koje imaju o sebi, ali i o njihovoj vezi. Ako to nije zadovoljeno, osobe sklone drami postaju sve nezadovoljnije u vezi te posljedično i okončavaju istu. Kako se potreba za priznanjem koristi kao potencijalno objašnjenje kratkoće trajanja i izraženosti nezadovoljstva u intimnim vezama osoba koje pokazuju izraženu sklonost dramiziranju, ne čudi da su u ovom istraživanju dobivene pozitivne korelacije između rezultata na subskali potrebe za priznanjem i svih

subskala te Skale potrebe za dramom. Osobe s izraženijom potrebom za priznanjem istovremeno imaju izraženiju interpersonalnu manipulaciju, sklonije su izigravanju žrtve i impulzivnoj direktnosti te općenito pokazuju veću potrebu za dramom.

U istraživanju nije dobivena značajna povezanost između moralnog elitizma i interpersonalne manipulacije te impulzivne direktnosti, dok je utvrđena pozitivna povezanost s ukupnim rezultatom na potrebi za dramom i s tendencijom izigravanja žrtve. Rezultat ukazuje na to da potreba za dramom u ovom slučaju proizlazi iz visoke povezanosti tendencije izigravanja žrtve osoba koje također karakterizira moralni elitizam. Moralni elitizam, odnosno zauzimanje pozicije moralne superiornosti, može se formirati na dva različita načina. Grandiozni moralni elitisti superiornost temelje na percepciji vlastite posebnosti pa takve osobe iskazuju pretjerano samopouzdanje te smatraju da su bolje od ostalih, a u odnosima su svjesno manipulativni te su skloni nametati se kao vođe (npr. „Ja sam izvanredna osoba, te zaslužujem uvijek ono najbolje“). Ranjivi moralni elitisti superiornost temelje na percipiranoj nepravdi koja obilježava njihov život, takve osobe imaju manjak samopouzdanja te od drugih traže odobravanje zauzimajući poziciju žrtve („Nikad nisam imao/la sreće stoga ovo zaslužujem više od drugih.“) (Freis i Hansen-Brown, 2021). U ovom istraživanju korištene čestice formulirane su na način da prvenstveno zahvaćaju ranjive moralne elitiste koji zauzimaju poziciju žrtve te stoga ne čudi dobivanje pozitivne povezanosti samo s ovom subskalom. Iako koristeći se drukčijim vokabularom pri definiranju navedenog moralnog ponašanja, Bandura (2002) unutar svoje socio-kognitivne teorije, s kojom identificira osam mehanizama moralnog rasuđivanja koje pojedincima omogućavaju da se moralno udalje i opravdaju ponašanja koja se smatraju moralno nepoželjnima, dolazi do sličnog zaključka. Prema njegovoj teoriji, atribuiranje krivnje žrtvi jedan je od navedenih mehanizama unutar kojeg pojedinac koji je sklon u drugima uvijek tražiti krivca, dugoročno, kako bi moralno opravdao svoje ponašanje, sve strože osuđuje ponašanja drugih dok istovremeno sebe sve češće doživljava kao potrebnog izvršitelja pravde zauzimajući sam pritom poziciju žrtve. Bandura navodi da je ovaj mehanizam naročito problematičan jer u odnosu na neke druge mehanizme može djelovati i direktno na žrtvu čineći je spremnom vjerovati u iskrivljenu, obrnutu percepciju sebe i počinitelja.

Što se tiče odnosa nedostatka empatije i sklonosti dramatiziranju, u ovom istraživanju utvrđena je međupovezanost nedostataka empatije sa svim rezultatima dobivenima na subskalama i Skali potrebe za dramom. Sukladno tome, osobe koje iskazuju nedostatak empatije također pokazuju veću potrebu za dramom, izraženu interpersonalnu manipulaciju, izigravaju žrtvu te su impulzivno direktne u svojim odnosima. Ovakvi rezultati su neočekivani,

s obzirom da Frankowski i suradnici (2016) jasno navode da je imanje empatije nešto što karakterizira osobe sklone dramatiziranju. Ispravnost ovih navoda dovedena je u pitanje već ranije na hrvatskom uzorku, s obzirom da Vulin (2019) pokazuje da osobe sklone dramatiziranju koriste neadaptivne, negativne strategije regulacije vlastitih i emocija drugih ljudi čije korištenje ukazuje na nedostatak afektivne empatije (Pajević i sur., 2018). Njen rad nije jedini koji propitkuje utemeljenost tvrdnje o postojanju empatije kod osoba sklonih dramatiziranju. Postojanje nedostatka empatije, dalje se može poduprijeti i meta analizom provedenom od Garandea i Cillessen (2006). Oni prikupljajući rezultate dobivene u nizu istraživanja međugrupne viktimizacije uviđaju određene povezanosti među zlostavljačima u različitim kontekstima te definiraju karakteristike najuspješnijih zlostavljača. Utvrđuju, suprotno predrasudama formiranim o agresorima, da su oni najuspješniji, takozvani „nevidljivi agresori“, vrsni manipulatori u interpersonalnim odnosima koji iz pozicije žrtve koriste svoje vršnjake u adolescenciji, a kasnije svoje kolege u radnim grupama, kao instrument izvršavanja ponašanja koji oni žele. U pozadini takvog ponašanja je, istraživači utvrđuju, nedostatak empatije prema drugima, koji omogućava da se navedene osobe bez oklijevanja služe ogovaranjem i izmišljanjem lažnih priča o nekome kako bi uvjerile izmanipulirane članove grupe da provode direktnu agresiju, dok njihove simpatije zadobiju predstavljajući se kao žrtve ranijih vršnjačkih i/ili radnih odnosa (Owens i sur., 2001; prema Garandea i Cillessen, 2006). Važnost korištenja ogovaranja kao sredstva iskazivanja sklonosti dramatiziranju utvrđena je tijekom validacije mjernog instrumenta (Frankowski i sur., 2016), dok sami autori ne provode istraživanje da potvrde postojanje empatije, pa postoje temelji, s obzirom na dobivene rezultate u drugim istraživanjima, pa i na temelju ovog istraživanja, za sumnjanje u točnost navedenog.

Utvrđena je pozitivna povezanost svih subskala (interpersonalne manipulacije, impulzivne direktnosti i izigravanja žrtve) te Skale potrebe za dramom s ruminiranjem. Osobe s izraženijom potrebom za dramom, odnosno, interpersonalnom manipulacijom, impulzivnom direktnosti te one sklone izigravanju žrtve imaju i izraženiju sklonost ruminiranju. Ruminiranje se u većini radova veže uz usmjeravanje pažnje na tužne osjećaje te povezuje s depresivnosti (Papageorgiou i Wells, 2001), suprotno tome, čestice u upitniku od Gabay i suradnika (2020) formirane su na način da prvotno ispituju ruminiranje o percipiranoj nanesej nepravdi od strane drugih pojedinaca i ljutnji koja nastaje kao posljedica navedene nepravde (npr. *“Jako mi je teško prestat i razmišljati o nepravdi koju su mi drugi nanijeli”*). Definiranje specifične vrste ruminiranja koja se zahvaća upitnikom bitna je kako bi se bolje razumijela njena povezanost sa sklonosti dramatiziranju. Sklonost dramatiziranju, kao što je ranije navedeno u uvodu, prvotno

je uočena na kliničkom uzorku i vezivala se uz granični poremećaj ličnosti, a Frankowski i suradnici (2016) navode da se razlike između dvije populacije ogledaju u izostanku samoozljeđivanja, provokativnosti i zavođenja kod nekliničke populacije. Istraživači Baer i Sauer 2011. godine utvrđuju da ruminiranje o ljutnji i nepravdi koju pojedinci osjećaju ima statistički značajni prediktivni doprinos u objašnjavanju postojanja karakteristika (poput manipulacije i impulzivne direktnosti) graničnog poremećaja ličnosti na uzorku zdrave populacije, te da se ova vrsta ruminiranja, u odnosu na depresivno ruminiranje, pokazuje značajnom i uz kontrolu depresivnosti i anksioznosti (potencijalnih komorbiditeta). Autori objašnjavaju da je za pretpostaviti da, kao što depresivne osobe karakteristično koriste takozvano „depresivno“ ruminiranje prisjećanja negativnih događaja te tužnih trenutaka kao sredstvo nošenja s navedenima, a dobivaju kontra učinak jer to produbljuje njihovo depresivno stanje, tako i osobe sklone ruminiranju o nepravdi i ljutnji zadržavaju i produbljuju svoju sklonost dramtiziranju kroz tu karakterističnu vrstu ruminiranja. S obzirom na sve navedeno te objašnjenu logiku iza povezanosti Skala tendencije interpersonalne viktimizacije i potrebe za dramom te pripadajućih subskala, vidljivo je da su ispitivane skale međusobno iznimno interkolerirane te je iz svega navedenog jasno zašto te kako su obe maladaptivne osobine usko povezane.

5.2. Povezanost Skale tendencije interpersonalne viktimizacije i potrebe za dramom sa Skalom interpersonalne orijentacije

Sljedeći istraživački problem odnosio se na ispitivanje povezanosti rezultata, računajući parcijalne korelacije, Skale tendencije interpersonalne viktimizacije i potrebe za dramom sa Skalom interpersonalne orijentacije. Dobiveni rezultati samo su djelomično u skladu s ranije formuliranim hipotezama. S obzirom da istraživanja ukazuju na to da osobe s visokom tendencijom interpersonalnoj viktimizaciji nju razvijaju u okviru anksiozno-izbjegavajuće privrženosti (Gabay i sur., 2020) koja se kasnije u životu zna pokazivati u obliku filantropske i mizantropske orijentacije (Wallin, 2007) ne iznenađuje dobivanje pozitivnih povezanosti obe orijentacije s ukupnim rezultatom na Skali interpersonalne viktimizacije. Osim što je utvrđeno da osobe s izraženom mizantropskom orijentacijom (protiv i od ljudi) iskazuju veću tendenciju interpersonalne viktimizacije, pokazuju i izraženost nedostatka empatije te su skloniji ruminiranju. Dobivanje ovakvih rezultata sukladno je očekivanjima jer iako su orijentacije od i protiv ljudi drukčije strategije korištene od pojedinaca u pokušaju nošenja sa svijetom, razlog zbog kojeg obe spadaju unutar mizantropske orijentacije ogleda se u dijeljenju upravo karakteristika poput sklonosti ruminiranju i nedostatka empatije. Primjerice, karakteristično za

obje orijentacije je nekonformiranje s drugima koje se iskazuje ili izoliranjem (orijentacija od ljudi) od drugih ili sukobljavanjem (orijentacija protiv ljudi) s drugima, ali u oba slučaja u pozadini je neimanje empatije te nerazumijevanje i neuvažavanje stavova druge strane (Forko i Lotar, 2012). Nettmann (2013) navodi da se osobe s izraženim nepovjerenjem fokusiraju prvenstveno na sebe zanemarujući potrebe i osjećaje ostalih te iskazuju ruminaciju nad prošlim događajima, dok se uz osobe sklone socijalnoj izolaciji vezuje ruminacija kao objašnjenje produbljivanja njihove tendencije distanciranja od drugih i ignoriranja drugih (Lyubomirsky i Tkach, 2008).

Utvrđene su pozitivne povezanosti filantropske orijentacije, koja povezuje potrebu za ljudima i prijateljstvo, s potrebom za priznanjem i moralnim elitizmom, što je u skladu s predviđanjima temeljenima na ranije provedenim istraživanjima. Jedno od njih provedeno od Hogan (2001) na temu identificiranja osobina neuspješnih vođa, utvrđuje da osobe s orijentacijom prema ljudima (koje on naziva i poslušnim vođama) upravo zbog svoje potrebe za priznanjem i moralnog elitizma u organizacijama dolaze na relativno visoke pozicije, ali se zbog zadržavanja tih karakteristika istovremeno na njima ne zadržavaju dugo. Odnosno, potreba za priznanjem i moralni elitizam koji se manifestiraju kroz zauzimanje stava ispravne osobe, podržavanje kolega, ali i kroz lojalnost autoritetu osigurava napredak osobe u organizaciji, ali kasnije na poziciji vođe ove osobe su većinom neodlučne u zauzimanju strane u sukobima te nesigurne u svoje odluke, a i lako manipulirane od svojih podređenih. Osim potvrđivanja ovih očekivanih rezultata, utvrđena je i pozitivna povezanost nedostatka empatije sa skalom filantropske orijentacije, kao i s njenim subskalama, potrebom za ljudima i prijateljstvom. Iako ovaj rezultat nije očekivan pri ispitivanju empatičnosti korejskih medicinskih studenata, Roh i suradnici (2019) dobivajući slične rezultate objašnjavaju da ljude s filantropskom orijentacijom treba educirati kako postići ravnotežu između empatije prema sebi i prema drugima. Ako ovakve osobe sebe doživljavaju izrazito bespomoćno njihova rigidnost prema drugima će prevladati njihovu empatiju.

Zanimljivo je utvrditi da bi povezanosti filantropske orijentacije bile manje, a mizantropske značajno veće da se nije kontroliralo socijalno poželjno odgovaranje (Tablica 3 u Prilogu). Također, nedostatak empatije ne bi bio statistički značajno povezan sa subskalom prijateljstva, a cijela filantropska orijentacija, bez kontrole socijalno poželjnih odgovora, bila bi s nedostatkom empatije u maloj, slaboj, pozitivnoj korelaciji što bi išlo više u smjeru postavljenih hipoteza i onoga što se očekivalo u ovom dijelu istraživanja. Ovakvi rezultati ukazuju na važnost kontroliranja socijalno poželjnog odgovaranja pogotovo kada se ispituju

nepoželjne osobine poput nedostatka empatije, gdje osobe s ciljem predstavljanja sebe u boljem svijetlu ili zbog samozavaravanja imaju tendenciju davanja iskrivljenih odgovora (Galić i sur., 2008). Socio-emocionalna teorija sugerira da osobe u predodraslosti, odnosno u periodu između 18 i 25 godina, unutar kojeg se nalaze sudionici iz ovog istraživanja, imaju najveći socijalni krug, njihov broj prijateljstava veći je u odnosu na druge periode života, ali su uglavnom ti odnosi površni i kratkotrajni, a temelje se na međukorisnosti članova (Jamil i sur., 2017). Zahvaljujući kontroliranju socijalno poželjnih odgovora, u ovom slučaju, može se zaključiti da je potencijalno zahvaćen fenomen kognitivne disonance. Sudionici koji su iskazali veću potrebu za ljudima i prijateljstvom, te vjerojatno imaju razvijenu mrežu socijalnih odnosa, pokušali su iskriviti svoje odgovore kako bi izbjegli (razriješili) mentalni konflikt, odnosno postojeću kognitivnu disonancu, koja postoji s obzirom da iako imaju razvijenu socijalnu mrežu, te se smatraju osobama orijentiranim prema ljudima, istovremeno iskazuju nedostatak empatije prema sebi bliskim drugima jer su ti odnosi većinom površni i iz koristi.

Osobe s izraženom orijentacijom protiv ljudi iskazuju i izraženu potrebu za dramom, sklonije su interpersonalnoj manipulaciji i izigravanju žrtve. Utvrđivanjem ovih povezanosti potvrđen je dio hipoteze koji je u skladu s neurotskim potrebama orijentacije protiv ljudi (Horney 1991; prema Nettmann, 2013), gdje osobe s ovakvom orijentacijom iskazuju potrebe za uspostavljanjem moći i za manipulacijom. Dobivanje ovih rezultata u skladu je i s nalazima dobivenima unutar istraživanja od Coolidge i suradnika (2004) u kojem se ispitivala prediktivna moć Horneyevih interpersonalnih orijentacija u predviđanju određenih nepoželjnih klastera osobnosti. Orijetacija protiv ljudi pokazala se prediktivnom za iskazivanje dramatičnih, agresivnih i narcističkih ponašanja. Također, Cohen (1967), objašnjavajući kako prepoznati osobe s orijentacijom protiv ljudi, navodi da se ti manipulativni pojedinci koriste svim sredstvima kako bi postigli svoje ciljeve, a posebice s ulogom žrtve u svrhu osiguravanja daljnjeg napretka i divljenja drugih te kako bi si olakšali put u, po njima, kompetitivnom svijetu. Osim orijentacije protiv ljudi, mizantropska orijentacija sastoji se i od orijentacije od ljudi koja je zahvaćena subskalom socijalne izolacije, a u skladu s hipotezom pokazala se pozitivno povezana s izigravanjem žrtve te negativno s impulzivnom direktnosti. Da su osobe koje su sklone socijalnoj izolaciji istovremeno i sklone izigravanju žrtve u istraživanjima je već pokazano te se smatra da je razlog tomu činjenica da je zauzimanje položaja žrtve i socijalno izoliranje usko vezano s njihovim nošenjem sa svijetom (Van der Kolk, 2017). Osobe sklone socijalnoj izolaciji percipiraju sebe neshvaćenima od drugih ljudi, ne daju veliku važnost socijalnim interakcijama te posljedično nemaju razvijene socijalne vještine (Mladenov, 2013).

Iako ih karakterizira prvenstveno izbjegavanje ljudi, kada se nađu u socijalnim interakcijama promišljeno nude neutralne, diplomatske odgovore ili izbjegavaju davati odgovore (Spielman i sur., 2014) pa ne čudi utvrđivanje negativne povezanosti impulzivne direktnosti sa socijalnom izolacijom.

Nadalje, pretpostavka da će filantropska orijentacija (orijentacija prema ljudima), koja se sastoji od subskala potrebe za ljudima i prijateljstva, pozitivno korelirati s impulzivnom direktnošću i izigravanjem žrtve, nije u potpunosti potvrđena. Sukladno hipotezi, impulzivna direktnost i filantropska orijentacija pozitivno su povezane, pa su osobe s izraženijom potrebom za ljudima i prijateljstvom istovremeno sklone impulzivnoj direktnosti. Ovakvi nalazi potvrđuju zaključak Colesa (2017) koji ističući radove koji ispituju razvijanje interpersonalnih odnosa kroz verbalnu komunikaciju opisuje impulzivnu direktnost kao jednu od ključnih sposobnosti koju koriste pojedinci pri oblikovanju odnosa s drugima. Osobe s ovom karakteristikom preuzimaju odgovornost pokretanja komunikacije u društvenim situacijama i aktivno se trude razvijati prijateljske i romantične odnose s drugim pojedincima. Stoga, za očekivati je bilo da će ona biti pozitivno povezana i sa subskalama potrebe za ljudima i prijateljstva. Suprotno hipotezi, u ovom istraživanju dobivene su negativne korelacije obe subskale te filantropske orijentacije sa subskalom izigravanja žrtve. Prema tome, osobe s izraženom potrebom za ljudima i prijateljstvom, odnosno filantropskom orijentacijom, imaju manje izraženu tendenciju izigravanja žrtve. Ovakvi rezultati mogu se jedino objasniti detaljnijim definiranjem samog koncepta “žrtve” koja se zahvaća unutar Skale potrebe za dramom i objašnjenjem kako se ovaj potencijalno razlikuje od onog zahvaćenog Skalom tendencije interpersonalne viktimizacije. Utvrđeno je da su obe varijable pozitivno dobro povezane te da stoga zahvaćaju isti konstrukt, ali možda upravo zbog karakteristika koje se vezuju uz orijentaciju prema ljudima, varijable nisu u još većim korelacijama. Proučavajući rezultate (Tablica 6 i Tablica 8) za zaključiti je da Skala tendencije interpersonalne viktimizacije obuhvaća širi opseg viktimizacije u odnosima dok se subskala izigravanja žrtve fokusira na svjesno zauzimanje te pozicije u svrhu svog probitka. Osobe s izraženom tendencijom izigravanja žrtve opravdavaju svoja neprimjerena i manipulativna ponašanja zauzimajući ovu poziciju u interpersonalnim odnosima (Frankowski i sur., 2016). Toj poziciji nisu sklone osobe s orijentacijom prema ljudima jer one prvenstveno teže odobravanju i prihvaćanju, a u poziciji žrtve se nađu na temelju procjene njihovog položaja od strane drugih ljudi u odnosima, a ne postavljajući se namjerno u tu poziciju s ciljem manipulacije drugima (Coolidge i sur., 2001).

5.3. Razlike među muškarcima i ženama u izraženosti tendencije interpersonalne viktimizacije, sklonosti dramatiziranju te interpersonalne orijentacije

Posljednji problem u ovom istraživanju bio je provjeriti postoje li razlike u tendenciji interpersonalne viktimizacije, sklonosti dramatiziranju te interpersonalnoj orijentaciji između muškaraca i žena uz kontrolu davanja socijalno poželjnih odgovora. S obzirom na rezultate dobivene u većini ranijih istraživanja i one dobivene pri formiranju i validiranju samih skala (Forko i Lotar, 2012; Frankowski i sur., 2016; Gabay i sur., 2020) nije se ni u ovom istraživanju očekivalo utvrđivanje statistički značajnih razlika. Ipak, dobiveni rezultati pokazuju da iako se u izraženosti većine varijabli sudionici i sudionice ne razlikuju, postoje statistički značajne razlike u razini interpersonalne manipulacije i u ukupnom rezultatu na potrebi za dramom, čime je djelomično potvrđena treća hipoteza. Odsustvo statistički značajnih razlika na subskalama i Skali tendencije interpersonalne viktimizacije između sudionika i sudionica u ovom istraživanju očekivano je i u skladu s opsežnim istraživanjem istraživača Armaly i Enders (2021). Oni su ispitivajući različite sociodemografske karakteristike s tendencijom interpersonalne viktimizacije došli do zaključka da čak i uzimajući u obzir objektivno iskustvo viktimizacije, razlike nisu utvrđene između sudionika i sudionica. Njihov uzorak koji je heterogeniji te interpretativno reprezentativniji u odnosu na uzorak u ovom istraživanju (i s obzirom na rasu, dob te socioekonomski status), ukazuje da je subjektivna tendencija interpersonalne viktimizacije ono što skala prvenstveno ispituje te neovisno je li u pitanju objektivno viktimizirana afroamerikanka nižeg socioekonomskog statusa ili privilegirani bijelac visokog socioekonomskog statusa, izraženost ove osobine ličnosti ne mora statistički značajno odudarati. Nadalje, sudionici pokazuju veću razinu interpersonalne manipulacije te potrebe za dramom u odnosu na sudionice u ovom istraživanju, dok nisu utvrđene statistički značajne razlike između studenata i studentica u tendenciji izigravanja žrtve i impulzivnoj direktnosti. U ranije provedenom istraživanju na hrvatskom uzorku studenata (Vulin, 2019) također je utvrđeno da su muški sudionici izraženiji na interpersonalnoj manipulaciji. Taj, kao ni nalaz dobiven u ovom istraživanju, nije neočekivan jer su sve manipulativne osobine ličnosti te s njima povezane psihopatske osobine izraženije kod muškaraca (Jones i Paulhus, 2014). Iako malobrojna, većina američkih istraživanja (npr. Lue i Frankowski, 2020) ukazuje na nepostojanje razlika na subskalama i Skali potrebe za dramom između muških i ženskih sudionika. Odudaranja od ovih rezultata uočena su prilikom validiranja navedene skale na portugalskoj, ali i francuskoj populaciji (Ferreira i Caldara, 2018) gdje se efekt spola pokazao značajan za dobiveni rezultat na cijeloj skali. Autori objašnjavaju da ova razlika potječe od

drukčijeg konteksta i uzorka na kojem su se provjeravale sociodemografske karakteristike skale. Proučavanjem uzorka i konteksta studija vođenih od Frankowskog i suradnika (2016) uočeno je da su studije provedene u poslovnom okruženju na pretežito radno aktivnim osobama, a ne studentima. Nadalje, dobiveni rezultati koji ukazuju da muškarci imaju izraženiju potrebu za dramom, nisu toliko iznenađujući te se mogu objasniti spolnom pristranošću koja se javlja još u djetinjstvu te oblikuje buduća iskazivanja određenih ponašanja kod muškaraca i žena. Za razliku od muškaraca, ženama se puno lakše pripisuje etiketa „drama queen“ te se tijekom cijelog života strože penalizira dramatično ponašanje. Suprotno tome, muškarci su često nagrađivani zbog takvog ponašanja te doživljavani kao asertivni vođe u svojoj okolini. Stoga, kasnije društveno potaknuti muškarci mogu iskazivati veću sklonost dramiziranju u odnosu na žene (Ketchen i Buckley, 2010). Naposljetku, u ovom istraživanju nisu utvrđene statistički značajne razlike na skalama mizantropske i filantropske orijentacije. Također, statistički značajne razlike nisu utvrđene ni na subskalama potrebe za ljudima i prijateljstva te socijalne izolacije i nepovjerenja između muškaraca i žena kada se kontroliralo davanje socijalno poželjnih odgovora. Ovo se i očekivalo s obzirom da se smatra da dominantnost određene orijentacije u populaciji nije pod utjecajem spola (Wagner, 2001), ali sudionici pokazuju veću razinu nepovjerenja u odnosu na sudionice kada se ne kontrolira davanje socijalno poželjnih odgovora (Tablica 5 u Prilogu). Kako su socijalno poželjni odgovori one koje pojedinac daje kako bi iskazao svoju usklađenost s društvenim normama i standardima ili u svrhu predstavljanja nekih svojih osobina pretjerano pozitivno (Galić i sur., 2008), dobivanje ovakvih rezultata ukazuje da sudionici u ovom istraživanju teže prikazati sebe kao osobe s izraženijim nepovjerenjem, u prvom redu jer smatraju da je to u skladu s društvenim normama i standardima za muškarce. Istraživanje Haselhuhna i suradnika (2015) na temu povjerenja u interpersonalnim odnosima ukazuje da društvena očekivanja od muškaraca i žena utječu na razinu povjerenja koja će postojati u odnosu te uvjetovati trajanje i kvalitetu veze. Objasnjavaju da je ženino povjerenje pod utjecajem njene socijalne uloge tople osobe čija se važnost ogleda u puno većoj mjeri kroz odnose koje je uspjela izgraditi i održati. U suprotnosti od toga, muškarcima je društveno nametnuta uloga nezavisne osobe koja se prvenstveno definira u odnosu na vlastite uspjehe, a ne interpersonalne odnose te se od njih očekuje iskazivanje više nepovjerenja prema drugima te oslanjanje prvenstveno na sebe. Općenito, sve karakteristike koje se vezuju uz orijentaciju protiv ljudi, odnosno uz nepovjerenje, poput agresivnosti, potrebe za uspostavljanjem dominacije i narcizma osobine su u kojima su muškarci u većini istraživanja

pokazani kao izraženiji od žena (Nettmann, 2013), ali u tim istraživanjima nije se kontroliralo socijalno poželjno odgovaranje pa to dovodi u pitanje ispravnost tih nalaza.

6. Ograničenja ovog i smjernice za buduća istraživanja

Postoje određena ograničenja ovog istraživanja koji se mogu uzeti i kao smjernice za istraživanja koja bi se na ovu temu mogla provoditi u budućnosti. Prvenstveno, svi podaci dobiveni u istraživanju prikupljeni su online upitnikom oslanjajući se na samoprocjenu sudionika. Iako su se kontrolirali socijalno poželjni odgovori, tko odluči ući u poveznicu i riješiti upitnik nije bilo pod kontrolom. Samoselekcija potencijalno može utjecati na rezultate dobivene u istraživanju, ali niz istraživanja pokazuje da se ovako prikupljeni podaci ne razlikuju od onih dobivenim drugim metodama prikupljanja podataka te da ih je kao takve upotpunosti opravdano koristiti (Szolnoki i Hoffmann, 2013). Nadalje, korelacijska priroda samog istraživanja također je nedostatak jer onemogućuje donošenje zaključka o uzročno-posljedičnom odnosu između varijabli. S obzirom da se u ovom istraživanju, na ranije međusobno neispitivanim varijablama, pokazalo da postoji povezanost te se teoretiziralo o razlozima ove povezanosti, u budućim istraživanjima trebala bi se provjeriti opravdanost takvih navoda. Određene varijable koje su usko povezane s temom nisu ispitivane u radu, a u budućim istraživanjima bilo bi zanimljivo utvrditi i njihov doprinos u objašnjavanju rezultata. Primjerice, tip privrženosti sudionika koji se kao potencijalni antecedent provlači kroz cijeli rad nije bio prisutan u istraživanju. U budućim istraživanjima bilo bi zanimljivo provjeriti na hrvatskom uzorku razlikuju li se osobe različitih tipova privrženosti prema tendenciji interpersonalne viktimizacije, te ovisе li eventualne razlike o interpersonalnoj orijentaciji sudionika. Proživljavanje objektivnih traumatičnih iskustava također nije ispitivano, odnosno kontrolirano u ovom istraživanju, a prema Gabay i suradnicima (2020), osobe koje su doživjele takvo iskustvo, kao rezultat toga mogu se ponašati slično osobama koje su općenito sklonije interpersonalnoj viktimizaciji, iako tako nešto nisu doživjele. U ovom istraživanju nije zahvaćeno razlučivanje između objektivnog iskustva viktimizacije i subjektivne tendencije interpersonalne viktimizacije pa je preporuka da se to uzme u obzir u budućim istraživanjima. Umjesto interpersonalne orijentacije, u budućim istraživanjima mogao bi se koristiti TOR (Test objektivnih odnosa; Žvelc i Berlafa, 2015) koji zahvaća detaljnije podatke o interpersonalnim odnosima pojedinca s ciljem utvrđivanja kvalitete odnosa koje oni imaju s drugim pojedincima u odrasloj dobi. Odlazak na savjetovanje i terapiju nije ispitivan, a bilo bi zanimljivo utvrditi jesu li osobe sklonije viktimizaciji istovremeno sklonije ići na savjetovanje i terapiju. Ovo bi s

obzirom na njihovu potrebu za potvrđivanjem bilo za pretpostaviti. Općenito, budući da je riječ o relativno novim konstruktima, postoji široki spektar istraživanja koja bi se mogla provoditi u budućnosti kako bi se utvrdio njihov položaj u odnosu na druge varijable. Osim na studentima, zanimljivo bi bilo uključiti i druge uzorke ili dobno širi raspon. Također, osim u bliskim interpersonalnim odnosima zastupljenost ovih osobina bilo bi zanimljivo ispitati i unutar radnog okruženja te kakvim ishodima one vode. Doprinos ovog istraživanja ogleda se u boljem razumijevanju ispitivanih osobina ličnosti koje postaju izrazito relevantne u modernom društvu. Glorificiranje dramatičnih ponašanja te slijepo podupiranje i zauzimanje za samoprozvine žrtve nikad nije bilo društveno prisutnije i popularnije. Iako tradicionalno karakterizirane kao nepoželjne averzivne osobine, i sklonost dramtiziranju i tendencija interpersonalne viktimizacije postaju osobine koje pojedincu donose niz benefita, a stigma koje je postojala oko obje osobine je skoro upotpunosti nestala (Mandel, 2020). Primjerice, u istraživanju od Ok i suradnika (2020) u kojem se manipuliralo izgledom četiri profila koristeći GoFundMe online organizaciju (jednu od najvećih neprofitnih organizacija za prikupljanje novaca gdje svatko može napraviti profil te tražiti donacije), utvrđeno je da su ljudi najskloniji donirati profilu koji predstavlja kombinaciju ovih dviju osobina. Graso i suradnici (2020) objašnjavaju da sanktifikacija uloge žrtve u kombinaciji s trenutačnom društvenom hiperosjetljivosti rezultira nekritičkim mišljenjem mase te signalizira osobama koje su već karakterizirane ovim osobinama ličnosti da za njih mogu biti i nagrađene. Stoga, podizanje svijesti i poticanje na kritičko razmišljanje o raširenosti ovih osobina, kao i provođenje daljnjih istraživanja na ovu temu u budućnosti bi trebalo samo dobivati na značaju.

7. Zaključci

1. Faktorska struktura Skale tendencije interpersonalne viktimizacije potvrđena je te je u skladu s teorijskim očekivanjima. Hrvatski prijevod Skale interpersonalne viktimizacije ima zadovoljavajuću konvergentnu valjanost, odnosno, utvrđeno je da su Skala i pripadajuće subskale interpersonalne viktimizacije, uz kontrolu davanja socijalno poželjnih odgovora, statistički značajno pozitivno korelirane s gotovo svim subskalama i s ukupnim rezultatom na Skali potrebe za dramom, a navedene korelacije se kreću od niskih do umjereno visokih. Stoga, s obzirom da je utvrđena umjereno visoka pozitivna povezanost ukupnog rezultata na Skali potrebe za dramom s ukupnim rezultatom na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije, možemo reći da osobe koje imaju izraženiju tendenciju interpersonalne viktimizacije ujedno iskazuju i veću potrebu za dramom. Statistički značajna povezanost nije utvrđena za subskal

interpersonalne manipulacije sa subskalom moralnog elitizma i subskalom ruminacije, kao ni između subskala impulzivne direktnosti i moralnog elitizma.

2. Uz kontrolu cijele skale, ali i dimenzija interpersonalne viktimizacije te socijalno poželjnog odgovaranja, utvrđeno je da su subskale potrebe za ljudima i prijateljstva, koje čine filantropsku orijentaciju, nisko pozitivno koreliraju sa subskalom impulzivne direktnosti, a istovremeno su nisko negativno povezane s izigravanjem žrtve, dok s cijelom Skalom potrebe za dramom ni drugim subskalama nemaju značajne povezanosti. Utvrđene su i pozitivne povezanosti subskale nepovjerenja sa subskalama interpersonalne manipulacije i izigravanja žrtve te s ukupnim rezultatom na Skali potrebe za dramom. Subskala socijalne izolacije nisko je pozitivno povezana s izigravanjem žrtve, a nisko negativno s impulzivnom direktnosti te ujedno nema značajne povezanosti sa subskalom interpersonalne manipulacije ni s cijelom skalom potrebe za dramom. Za mizantropsku orijentaciju utvrđene su niske pozitivne povezanosti s interpersonalnom manipulacijom i cijelom Skalom potrebe za dramom, a umjereno pozitivna korelacija sa subskalom izigravanja žrtve.

Uz kontrolu cijele skale, ali i dimenzija Potrebe za dramom te socijalno poželjnog odgovaranja, utvrđene su niske pozitivne povezanosti subskale potrebe za ljudima i prijateljstva, kao i sukladno tome filantropske orijentacije, s većinom subskala i ukupnim rezultatom na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije. Izuzetak je subskala ruminacije s kojom navedene subskale i pripadajuća filantropska orijentacija nisu značajno povezane. Nadalje, dobivene su niske pozitivne korelacije subskala nepovjerenja i socijalne izolacije, također i mizantropske orijentacije, sa subskalama nedostatka empatije i ruminacije te je utvrđena i značajna pozitivna povezanost s ukupnim rezultatom na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije.

3. Utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena koji su sudjelovali u istraživanju na većini ispitivanih varijabli, uključujući subskale i ukupan rezultat na Skali tendencije interpersonalne viktimizacije, skalama filantropske i mizantropske orijentacije kao ni na subskali izigravanja žrtve i impulzivne direktnosti koje su dio Skale potrebe za dramom. Ipak, utvrđena je statistički značajna razlika između sudionika i sudionica na subskali interpersonalne manipulacije i ukupnog rezultata na Skali potrebe za dramom. Sudionici u istraživanju iskazuju veću potrebu za dramom te su skloniji interpersonalnoj manipulaciji u odnosu na sudionice.

8. Literatura:

- Ajzen, I. i Fishbein, M. (2005). The influence of attitudes on behavior. U: D. Albarracín, B. T. Johnson i M. P. Zanna (Ur.), *The handbook of attitudes* (str. 173-222). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Armaly, M. T. i Enders, A. M. (2021). 'Why Me?' The Role of Perceived Victimhood in American Politics. *Political Behavior*, 21(1), 1-27.
- Andrić Petrović, S. V. (2017). *Analiza socijalne kognicije i razvojnog prilagođavanja kod osoba pod različitim rizikom za psihozu*. [Doktorska disertacija, Sveučilište u Beogradu-Medicinski fakultet]. UviDok.
- Baer, R. A. i Sauer, S. E. (2011). Relationships between depressive rumination, anger rumination, and borderline personality features. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 2(2), 142-150.
- Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31(2), 101-119.
- Berman, A. (2014). Post-traumatic victimhood and group analytic therapy: Intersubjectivity, empathic witnessing and otherness. *Group Analysis*, 47(3), 242-256.
- Bezinović, P. (2002). Skala interpersonalne orijentacije – IO. U: K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. Čubela, Z. Penezić (Ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika I* (str. 69-72). Filozofski fakultet u Zadru.
- Brooks, A. i Clarke, L. (2011). Combining client-centred therapy with attribution theory. *Mental Health Practice*, 14(9), 34-37.
- Broom, J. (2010). Towards, Away, Against: 'Coping Role Strategies as Attachment Styles'. U: B. Anna (Ur.), *Australian and Aotearoa New Zealand Psychodrama Association Journal* (str. 10-20). Macquarie University Lighthouse Press.
- Brown, T.A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. Guilford Press.
- Brown, M. W. i Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. U: K.A. Bollen i J.S. Long (Ur.). *Testing structural equation models*, (str. 36-62). Sage Publications, Inc.

- Campbell, M. i Vollhardt, J. R. (2014). Fighting the good fight: The relationship between belief in evil and support for violent policies. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40(1), 16-33.
- Cohen, J. B. (1967). An interpersonal orientation to the study of consumer behavior. *Journal of Marketing Research*, 4(3), 270-278.
- Coles Cone, V. B. (2017). *The relationship between aggressive and assertive communication behaviors: Examination and scale development of the Aggressive and Assertive Communication Instrument (AACI)*. [Doktorska disertacija, Sveučilište u Georgiji]. Galileo Knowledge Repository.
- Coolidge, F. L., Moor, C. J., Yamazaki, T. G., Stewart, S. E. i Segal, D. L. (2001). On the relationship between Karen Horney's tripartite neurotic type theory and personality disorder features. *Personality and Individual Differences*, 30(8), 1387-1400.
- Coolidge, F. L., Segal, D. L., Benight, C. C. i Danielian, J. (2004). The predictive power of Horney's psychoanalytic approach: An empirical study. *The American Journal of Psychoanalysis*, 64(4), 363-374.
- Čehajić, S. i Brown, R. (2008). Not in my name: A social psychological study of antecedents and consequences of acknowledgment of in-group atrocities. *Genocide Studies and Prevention*, 3(2), 195-211.
- de Raad, B. (1993). Have trait psychologists been ignorant of context?. U: N.S. Endler (Ur.), *Foundations of personality* (str. 269-273). Springer.
- Dowthwaite, L. (2018, November 20). Men and women experience happiness differently—here's why. *The Conversation UK*. <https://theconversation.com/men-and-women-experience-happiness-differently-heres-why-104507>
- Eysenck, H.J. (1978). Superfactors P, E and N in a comprehensive factor space. *Multivariate Behavioral Research*, 13, 475-482.
- Fastić-Pajk, I. (2005). *Socijalno poželjno odgovoranje u različitim modalitetima prezentacije čestica i njegova povezanost s osobinama ličnosti* [Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu]. Knjižnica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Ferraro, K. J. i Johnson, J. M. (1983). How women experience battering: The process of victimization. *Social problems*, 30(3), 325-339.

- Ferreira, B. M. i Caldara, C. (2018). Portuguese and French Validation of Need for Drama (NFD) Scale in Consumer Behavior: An Abstract. U: Krey N. i Rossi P. (Ur.), *Academy of Marketing Science Annual Conference* (str. 239-240). Springer.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS (2nd ed.)*. Sage Publications, Inc.
- Fiškuš, M. i Švegar, D. (2018). Socijalno poželjno odgovaranje i vrijeme latencije u kontekstu selekcijskoga postupka pri zapošljavanju. *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, 6(1), 1-12.
- Forko, M. i Lotar, M. (2012). Izlaganje adolescenata riziku na nagovor vršnjaka-važnost percepcije sebe i drugih. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 20(1), 35-47.
- Foster, J. D. i Trimm IV, R. F. (2008). On being eager and uninhibited: Narcissism and approach-avoidance motivation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(7), 1004-1017.
- Frankowski, S., Lupo, A. K., Smith, B. A., Dane'El, M., Ramos, C. i Morera, O. F. (2016). Developing and testing a scale to measure need for drama. *Personality and Individual Differences*, 89, 192-201.
- Freis, S. D. i Hansen-Brown, A. A. (2021). Justifications of entitlement in grandiose and vulnerable narcissism: The roles of injustice and superiority. *Personality and Individual Differences*, 168, 110345.
- Gabay, R., Hameiri, B., Rubel-Lifschitz, T. i Nadler, A. (2020). The tendency for interpersonal victimhood: The personality construct and its consequences. *Personality and Individual Differences*, 165, 110134.
- Galić, I. (2019). *Odnos potrebe za dramatiziranjem, privrženosti partneru i zadovoljstva vezom*. [Diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera]. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR.
- Galić, Z., Jerneić, Ž. i Prevendar, T. (2008). Socijalno poželjno odgovaranje, ličnost i inteligencija u selekcijskoj situaciji. *Psihologijske teme*, 17(1), 93-110.
- Garkawe, S. (2004). Revisiting the scope of victimology—how broad a discipline should it be? *International Review of Victimology*, 11(2-3), 275-294.

- Garandean, C. F. i Cillessen, A. H. (2006). From indirect aggression to invisible aggression: A conceptual view on bullying and peer group manipulation. *Aggression and Violent Behavior, 11*(6), 612-625.
- Graso, M., Reynolds, T. i Grover, S. L. (2020). Allegations of Mistreatment in an Era of Harm Avoidance: Taboos, Challenges, and Implications For Management. *Academy of Management Perspectives, 34*(1), 1-27.
- Haselhuhn, M. P., Kennedy, J. A., Kray, L. J., Van Zant, A. B. i Schweitzer, M. E. (2015). Gender differences in trust dynamics: Women trust more than men following a trust violation. *Journal of Experimental Social Psychology, 56*(2), 104-109.
- Hlača, P. (2017). *Kokice i kultura" Pop Corn and Pop Culture"*. Doctoral (dissertation), Sveučilište u Rijeci. Filozofski fakultet u Rijeci.
- Hogan, R. i Hogan, J. (2001). Assessing leadership: A view from the dark side. *International Journal of Selection and Assessment, 9*(1-2), 40-51.
- Jamil, R., Gragg, M. N. i DePape, A. M. (2017). The broad autism phenotype: Implications for empathy and friendships in emerging adults. *Personality and Individual Differences, 111*, 199-204.
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): a brief measure of dark personality traits. *Assessment, 21*(1), 28-41.
- Ketchen Jr, D. J. i Buckley, M. R. (2010). Divas at work: Dealing with drama kings and queens in organizations. *Business Horizons, 53*(6), 599-606.
- Kisela, N. (2005). *Suočavanje s nezaposlenošću: prilagodba i preliminarna provjera jedne ljestvice suočavanja s nezaposlenošću*. [Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu]. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR.
- Klar, Y., Schori-Eyal, N. i Klar, Y. (2013). The "Never Again" state of Israel: The emergence of the Holocaust as a core feature of Israeli identity and its four incongruent voices. *Journal of Social Issues, 69*(1), 125-143.
- Kokorić, B. S. (2006). Uloga roditeljske skrbi u formiranju stilova privrženosti djece u djetinjstvu i odrasloj dobi. *Dijete i društvo, 8*(1), 65-84.

- Lerner, M. J. i Montada, L. (1998). An overview. U: Reichle, B. i Schneider, A. (Ur.), *Responses to victimizations and belief in a just world* (str. 55-64). Springer.
- Lyubomirsky, S. i Tkach, C. (2008). *The consequences of dysphoric rumination*. U: C. Papageorgiou I A. Wells (Ur.), *Rumination: Nature, theory, and treatment of negative thinking in depression* (str. 21-41). John Wiley and Sons.
- Lue, J. C. i Frankowski, S. D. (2020). High Need for Drama Individuals may Interpret their Manipulative and Impulsive Behaviors as Self-Efficacy. *North American Journal of Psychology*, 22(3), 499-519.
- Maaravi, Y., Hameiri, B. i Gur, T. (2020). Fighting Coronavirus One Personality at a Time: Need for Structure, Trait Victimhood, and Adherence to COVID-19 Health Guidelines. *Frontiers in Psychology*, 11, 576450.
- Maercker, A. i Müller, J. (2004). Social acknowledgment as a victim or survivor: A scale to measure a recovery factor of PTSD. *Journal of traumatic stress*, 17(4), 345-351.
- Magner, K. (2019). *Is Drama the New Bullying? Differentiating Bullying and Drama Among College Students*. [Doktorska disertacija, Sveučilište Carleton]. Carleton University Research Virtual Environment.
- Mandel, I. (2020). The science of statistics in victimhood culture: Dignity and dishonor. *Model Assisted Statistics and Applications*, 15(3), 181-195.
- Marsh, H. W., Balla, J. R., i McDonald, R. P. (1988). Goodness-of-fit indexes in confirmatory factor analysis: The effect of sample size. *Psychological bulletin*, 103(3), 391-416.
- Mascialino, G. (2008). *A Critical Appraisal of Relational Approaches to Psychoanalysis*, [Doctoral dissertation, The University of Texas]. University of Texas Libraries.
- Mikulincer, M. i Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Press.
- Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap.
- Mladenov, M. (2013). The effects of interpersonal orientation on accuracy of perceiving emotions according to facial microexpressions. *Facta universitatis-series: Philosophy, Sociology, Psychology and History*, 12(2), 173-181.

- Molnar, J. (2012). *Rana privrženost i privrženost u prijateljskim i romantičnim odnosima*. [Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera]. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Osijeku.
- Myers, D.G. (2008). *Social psychology*. McGraw Hill.
- Nettmann, R. W. (2013). *Moving towards, against and away from people: the relationship between Karen Horney's interpersonal trends and the enneagram*. [Doktorska disertacija, Sveučilište Južnoafričke Republike]. CiteSeer.
- Newman, M. L., Holden, G. W. i Delville, Y. (2005). Isolation and the stress of being bullied. *Journal of adolescence*, 28(3), 343-357.
- Nicholls, A. R., Madigan, D. J., Backhouse, S. H. i Levy, A. R. (2017). Personality traits and performance enhancing drugs: The Dark Triad and doping attitudes among competitive athletes. *Personality and Individual Differences*, 112, 113-116.
- Ninković, T. (2017). *Povezanost sklonosti dramtiziranju sa samopoštovanjem i crtama ličnosti mračne trijade*. [Završni rad, Sveučilište u Zadru]. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR.
- Nolen-Hoeksema, S., Wisco, B. E. i Lyubomirsky, S. (2008). Rethinking rumination. *Perspectives on psychological science*, 3(5), 400-424.
- Ok, E., Qian, Y., Strejcek, B. i Aquino, K. (2020). Signaling virtuous victimhood as indicators of Dark Triad personalities. *Journal of personality and social psychology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/pspp0000329>
- Owens, L., Slee, P. i Shute, R. (2001). Victimization among teenage girls. U: J. Juvonen i S. Graham (Ur.), *Peer harassment in school* (str. 355 – 377). Guilford Press.
- Pajević, M., Vukosavljević-Gvozden, T., Stevanović, N. i Neumann, C. S. (2018). The relationship between the dark tetrad and a two-dimensional view of empathy. *Personality and Individual Differences*, 123, 125-130.
- Papageorgiou, C. i Wells, A. (2001). Metacognitive beliefs about rumination in recurrent major depression. *Cognitive and Behavioral Practice*, 8(2), 160-164.

- Peterson, S. E. i Schreiber, J. B. (2012). Personal and interpersonal motivation for group projects: Replications of an attributional analysis. *Educational Psychology Review, 24*(2), 287-311.
- Pourfeiz, J. (2015). Exploring the relationship between global personality traits and attitudes toward foreign language learning. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 186*, 467-473.
- Roh, H., Park, K. H., Ko, H. J., Kim, D. K., Son, H. B., Shin, D. H. i Heo, D. (2019). Understanding medical students' empathy based on Enneagram personality types. *Korean Journal of Medical Education, 31*(1), 73.
- Schultz, D. P. i Schultz S. E. (2013). *Theories of Personality, Tenth Edition*. Cengage Learning.
- Schumacker, R. E. i Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling*. Psychology Press.
- Shatz, S. M. (2004). The relationship between Horney's three neurotic types and Eysenck's PEN model of personality. *Personality and Individual Differences, 37*(6), 1255–1261.
- Shnabel, N., Halabi, S. i Noor, M. (2013). Overcoming competitive victimhood and facilitating forgiveness through re-categorization into a common victim or perpetrator identity. *Journal of Experimental Social Psychology, 49*(5), 867-877.
- Sofović, B. (2019). Povezanost interpersonalne orijentacije, iskustva i motivacije studenata za stanovanje u studentskom domu. *"Obrazovanje odraslih"-Časopis za obrazovanje odraslih i kulturu, 19*(1), 97-114.
- Soldo, L. i Vulić-Prtorić, A. (2018). Upitnik kognitivne emocionalne regulacije (CERQ). U: A. Slišković, I. Burić, V. Čubela Adorić, M. Nikolić i I. Tucak Junaković (Ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika: Svezak IX*.(str. 47–58). Sveučilište u Zadru.
- Soutter, A. R. B., Bates, T. C. i Mõttus, R. (2020). Big Five and HEXACO personality traits, proenvironmental attitudes, and behaviors: A meta-analysis. *Perspectives on Psychological Science, 15*(4), 913-941.
- Spielman, R. M., Dumper, K., Jenkins, W., Lacombe, A., Lovett, M. i Perlmutter, M. (2014). Neo-Freudians: Adler, Erikson, Jung, and Horney. U: Spielman, R. M., Jenkins, W. i Lovett, M. (Ur.), *Psychology by OpenStax* (str. 205-212). Rice University.

- Su, C.-T. i Parham, L. D. (2002). Case report-generating a valid questionnaire translation from cross cultural use. *American Journal of Occupational Therapy*, 56, 581-585.
- Sušac, N., Ajduković, M. i Rajhvajn Bulat, L. (2015). Rizična ponašanja adolescenata, viktimizacija u obitelji i internalizirani problemi. U: D. Pajić i B. Dinić (Ur.), *Savremeni trendovi u psihologiji: Knjiga rezimea* (str.186-187). Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Svetec, H. (2018). *Iskorištavanje kognitivnih ptistranosti u svrhu manipulacije potršačima*. [Specialistički diplomski stručni rad, Visoko učilište Algebra]. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR.
- Szolnoki, G. i Hoffmann, D. (2013). Online, face-to-face and telephone surveys, Comparing different sampling methods in wine consumer research. *Wine Economics and Policy*, 2(2), 57-66.
- Twali, M. S., Hameiri, B., Vollhardt, J. R i Nadler, A. (2020). Experiencing acknowledgment versus denial of the ingroup's collective victimization. U: J. R. Vollhardt (Ur.), *The social psychology of collective victimhood* (str. 297-318). Oxford University Press.
- Van de Vliert, E. (1997). *Complex interpersonal conflict behaviour: Theoretical frontiers*. Psychology Press.
- Van der Kolk, B. A. (2017). This issue: child abuse & victimization. *Psychiatric Annals*, 35(5), 374-378.
- Vangelisti, A. L., Young, S. L., Carpenter-Theune, K. E. i Alexander, A. L. (2005). Why does it hurt? The perceived causes of hurt feelings. *Communication Research*, 32(4), 443-477.
- Vujičić, N. (2020). Zoran S. Pavlović-Viktimizacija kroz životne cikluse. *Crimen-časopis za krivične nauke*, 6(1), 95-99.
- Vulin, A. (2019). *Povezanost crta mračne trijade i sklonosti dramatiziranju sa samoregulacijom i interpersonalnom regulacijom emocija*. [Diplomski rad, Sveučilište u Zadru]. Digitalni repozitorij ocjenskih radova Sveučilišta u Zadru.
- Wagner, J. (2001). "Karen horney meets the enneagram." *Enneagram Monthly*, 4(1), 1-13.
- Wallin, D.J. (2007). *Attachment in Psychotherapy*. The Guilford Press.

- Yoo, G., Park, J. H. i Jun, H. J. (2014). Early maladaptive schemas as predictors of interpersonal orientation and peer connectedness in university students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 42(8), 1377-1394.
- Zur, O. (2005). The psychology of victimhood. *Destructive trends in mental health*, 5(2), 45-64.
- Žvelc, G. (2010). Object and subject relations in adulthood—towards an integrative model of interpersonal relationships. *Psychiatria Danubina*, 22(4), 498-508.
- Žvelc, G. i Berlafa, T. (2015). Preliminary validation of the Test of Object Relations in a sample of Croatian students. *Review of psychology*, 22(1-2), 19-28.

Prilog

Podobljane korelacije u Tablici 1, 2 i 3 su one koje se statistički značajno razlikuju od parcijalnih korelacija.

Tablica 1. Pearsonovi koeficijenti korelacije Skale tendencije interpersonalne viktimizacije i Skale potrebe za dramom (N=351)

| | 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. | 7. | 8. |
|--|--------------|-------|--------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| 1.Potreba za priznanjem | 1 | | | | | | | |
| 2.Moralni elitizam | .24** | 1 | | | | | | |
| 3. Nedostatak empatije | .28** | .29** | 1 | | | | | |
| 4. Ruminacija | .44** | .32** | .34** | 1 | | | | |
| 5.Tendencija interpersonalne viktimizacije | .72** | .65** | .70** | .71** | 1 | | | |
| 6.Interpersonalna manipulacija | .17** | .01 | .41** | .18** | .28** | 1 | | |
| 7.Impulzivna direktnost | .21** | .01 | .17** | .19** | .21** | .34** | 1 | |
| 8.Izigravanje žrtve | .27** | .55** | .35** | .48** | .58** | .31** | .23** | 1 |
| 9. Potreba za dramom | .30** | .31** | .40** | .41** | .52** | .75** | .65** | .77** |

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablica 2. Pearsonovi koeficijenti korelacije Skale interpersonalne orijentacije i Skale potrebe za dramom (N=351)

| | 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. | 7. | 8. | 9. |
|--------------------------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|-------|-------|-------|
| 1.Potreba za ljudima | 1 | | | | | | | | |
| 2.Prijateljstvo | .76** | 1 | | | | | | | |
| 3.Nepovjerenje | -.19** | -.21** | 1 | | | | | | |
| 4.Socijalna izolacija | -.52** | -.43** | .56** | 1 | | | | | |
| 5.Mizantropska orijentacija | -.39** | -.35** | .90** | .86** | 1 | | | | |
| 6.Filantropska orijentacija | .94** | .93** | -.22** | -.51** | -.40** | 1 | | | |
| 7.Interpersonalna manipulacija | .07 | .01 | .30** | .09 | .23** | .04 | 1 | | |
| 8.Impulzivna direktnost | .16** | .15** | .16** | -.07 | .06 | .16** | .34** | 1 | |
| 9.Izigravanje žrtve | -.09 | -.10 | .58** | .36** | .54** | .10 | .31** | .23** | 1 |
| 10. Potreba za dramom | .04 | .01 | .51** | .21** | .43** | .02 | .75** | .65** | .77** |

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablica 3. Pearsonovi koeficijenti korelacije Skale interpersonalne orijentacije i Skale interpersonalne viktimizacije (N=351)

| | 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. | 7. | 8. | 9. | 10. |
|----------------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|-------|-------|-------|-------|-------|
| 1.Potreba za ljudima | 1 | | | | | | | | | |
| 2.Prijateljstvo | .76** | 1 | | | | | | | | |
| 3.Nepovjerenje | -.19** | -.21** | 1 | | | | | | | |
| 4.Socijalna izolacija | -.52** | -.43** | .56** | 1 | | | | | | |
| 5.Mizantropska orijentacija | -.39** | -.35** | .90** | .86** | 1 | | | | | |
| 6.Filantropska orijentacija | .94** | .93** | -.22** | -.51** | -.40** | 1 | | | | |
| 7.Potreba za priznanjem | .18** | .19** | .17** | .10 | .16** | .20** | 1 | | | |
| 8.Moralni elitizam | .03 | .11* | .32** | -.21** | .31** | .07 | .24** | 1 | | |
| 9.Nedostatak empatije | .17** | .07 | .41** | .21** | .36** | .13* | .28** | .29** | 1 | |
| 10.Ruminacija | -.01 | -.05 | .42** | .30** | .41** | -.03 | .44** | .32** | .34** | 1 |
| 11.Interpersonalna viktimizacija | .14** | .13* | .47** | .28** | .43** | .14** | .72** | .65** | .70** | .73** |

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablica 4. Levenov test za testiranje homogenosti varijanci kod više zavisnih varijabli s obzirom na spol

| Varijable | F | p |
|-------------------------------|------|-----|
| Potreba za ljudima | 1.76 | .17 |
| Prijateljstvo | 2.34 | .10 |
| Nepovjerenje | 1.88 | .15 |
| Socijalna izolacija | .79 | .46 |
| Mizantropska orijentacija | 2.19 | .11 |
| Filantropska orijentacija | 1.52 | .22 |
| Interpersonalna manipulacija | 1.21 | .30 |
| Impulzivna direktност | 2.55 | .08 |
| Izigravanje žrtve | 2.97 | .05 |
| Potreba za dramom | 0.97 | .39 |
| Potreba za priznanjem | 1.39 | .25 |
| Moralni elitizam | 1.70 | .19 |
| Nedostatak empatije | 2.79 | .07 |
| Ruminacija | 1.37 | .25 |
| Interpersonalna viktimizacija | 2.43 | .09 |

Tablica 5. Pearsonovi koeficijenti korelacije Skale laži i Skale samozavaravanja s više zavisnih varijabli (N=351)

| Varijable | Skala laži | Skala samozavaravanja |
|--|-------------------|------------------------------|
| Potreba za ljudima | -.10 | -.01 |
| Prijateljstvo | -.05 | .02 |
| Nepovjerenje | -.13* | -.13* |
| Socijalna izolacija | -.05 | -.15** |
| Mizantropska orijentacija | -.11* | -.15** |
| Filantropska orijentacija | -.08 | .01 |
| Interpersonalna manipulacija | -.42** | .03 |
| Impulzivna direktnost | -.17** | .14* |
| Izigravanje žrtve | -.19** | -.22** |
| Potreba za dramom | -.35** | -.02 |
| Potreba za priznanjem | -.17** | -.17** |
| Moralni elitizam | .09 | -.17** |
| Nedostatak empatije | -.21** | .02 |
| Ruminacija | -.17** | -.34** |
| Tendencija interpersonalne viktimizacije | -.17** | -.17** |

* $p < .05$, ** $p < .01$